

Türkiye'nin Jeopolitiği

Turkey's Geopolitics

Mesut DOĞAN

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Coğrafya Bölümü, esutan@istanbul.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-4926-5769>

Makale Başvuru Tarihi: 08.08.2022

Makale Kabul Tarihi: 24.08.2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Özlem SERTKAYA DOĞAN

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Coğrafya Bölümü, srtkydgn@istanbul.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-7435-626X>

ÖZET

Dünyada ortaya çıkan siyasi, ekonomik krizler; terör ve salgın olayları ülkeleri olumsuz etkilemektedir. Bu olaylarda köprü vazifesi gören transit geçiş merkezleri daha fazla etkilenirler. Bu bağlamda Türkiye, konumuna bağlı olarak meydana gelebilecek olaylardan çok fazla zarar görmektedir. Türkler; 1071 yılında Anadolu'ya gelmiş, bu topraklarda yerleşmiş, siyasi bakımdan güçlü, kadim, faziletli devletler ve imparatorluklar kurmuşlardır. Devletlerin kurulması ve gelişmesinde etkili olan önemli unsurların başında coğrafi konum ve doğal-beşeri özellikler gelmektedir. Türkiye, stratejik konumu nedeniyle yakın ve uzak bölgesinde meydana gelen tüm olaylardan etkilenen, diğer taraftan da önemli aktör olarak olaylara müdahil olan bir ülkedir. Türkiye, uluslararası önemli ulaşım yolları üzerinde bulunması ve çevre ülkeleri birbirine bağlayarak tüm yolların buluşma noktasında olması nedeniyle Asya ve Avrupa'nın ana eksenini de oluşturmaktadır. Bu özellik nedeniyle Türkiye, hem uluslararası ticaretin hem de küresel güvenliğin önemli merkezlerinden biri olmuştur. Bunun en güzel örnekleri Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'da meydana gelen savaş ve olaylardan görülmektedir. Yine Rusya - Ukrayna Savaşı'nda arabuluculuk çalışmaları ve gıda tedariki noktasında da Türkiye'nin rolü dikkat çekmektedir. Türkiye'nin bulunduğu konumunun önemi; Haçlı Seferleri'nde, Osmanlı Dönemi'nde, 1. Dünya, Kurtuluş ve 2. Dünya Savaşları'nda açıkça ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile tüm dünyaya gücünü göstermeye çalışan, soğuk savaş döneminde etkinliğini gösteren ve yenedünya düzeninde daha da öne çıkan bir Türkiye, jeopolitik özellikleriyle varlığını her zaman devam ettirecektir.

Anahtar Kelimeler:

Türkiye,
Jeopolitik,
Jeostrateji,
Coğrafya,
Konum,

ABSTRACT

Political and economic crises, terrorism and epidemics in the world, affect countries negatively. In these events, transit centers that act as bridges are more affected. In this context, Turkey suffers a lot from the events that may occur depending on its location. The Turks came to Anatolia in 1071, settled in these lands, and established politically powerful, ancient, virtuous states and empires. Geographical location and natural-human characteristics are at the forefront of the important factors that affect the establishment and development of states. Turkey, due to its strategic location, is a country that is affected by all the events that occur in its near and far regions, in addition it is a country that intervenes in the events as an important actor. Due to its location on important international transportation routes, Turkey connects the surrounding countries and forms the main axis of Asia and Europe, as it is at the meeting point of all roads. Due to this feature, Turkey has become one of the important centers of both international trade and global security. The best examples of this can be seen from the wars and events that occurred in the Balkans, the Caucasus and the Middle East. Turkey's role draws attention in mediation efforts and food supply during the Russia-Ukraine War as well. The importance of Turkey's location; it has clearly emerged in the Crusades, Ottoman Period; 1st World, Independence and 2nd World Wars. Turkey that tries to show its power to the whole world through the proclamation of the Republic, that shows its effectiveness during the cold war and that stands out even more in the new world order, will always continue its existence with its geopolitical characteristics.

Keywords:

Turkey,
Geopolitics,
Geostrategy,
Geography,
Location,

1. GİRİŞ

Malazgirt Zaferi'yle 1071 yılında Anadolu'ya giren Türkler, bu topraklarda günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Merkezi Anadolu olmak üzere çok geniş alanlara yayılan Türk devletleri zaman içinde istilalara bağlı olarak da toprak kayıpları yaşamıştır. Bu topraklarda pek çok önemli devlet ve imparatorluklar kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasına bağlı olarak gerçekleştirilen milli mücadelede Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu 20. yüzyılın başında özellikle de 1. Dünya Savaşı'nda ve sonrasında anlaşımlarda tamamen gücünü kaybetmiştir. Bu durum karşısında Anadolu'da bağımsızlık mücadelesi veren Mustafa Kemal Atatürk, silah arkadaşları ve halk dayanışmasıyla çok kısa sürede dünyada emsali görülmemiş bir başarı ortaya koymuşlardır. Cumhuriyetin ilanından kısa süre önce 24 Temmuz 1923'te Türkiye ile itilaf devletleri öncülüğünde Lozan Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün dayanışması sonucunda kurucu ülkenin siyasi zaferi olmuştur. Çok uzun dönemden itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nu çok fazla sıkıntıya sokan Kapitülasyonlar, Lozan Anlaşmasıyla kaldırıldığı gibi Ege adaları da silahsızlandırılmıştır. Bunun yanında Yunanistan; Anadolu ve Trakya'dan çekilmiş, İngiltere başbakanı istifa etmiştir. İngiltere, tarihinde gördüğü en kötü anlaşmalardan birine imza atmak zorunda kalmıştır. Bu anlaşma, daha pek çok alanda başarı kazanan Türkiye'nin "*tapu senedi*" olmuştur. Sonrasında 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilmiş ve bağımsız Türkiye Cumhuriyeti dünya siyasi yaşamında kendisine yer bulmuştur. Devletler için egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü çok önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti bu doğrultuda her dönemde iç ve dış mihraklarla mücadele etmiş/etmektedir.

Devletleri oluşturan nüfus, çok önemli bir güçtür. Kazanılan savaş ve zaferlerin arkasında güçlü liderler ve aidiyet duygusu yüksek nüfus vardır. 1071 yılında Anadolu'ya girmesiyle yurt tutan Türkler, yaklaşık geçen 950 yılda büyük zaferler kazanmıştır. Kurulan devlet ve imparatorluklar büyük siyasi organizasyonlar olarak başarılar yakalamışlardır. Selçuklu, Osmanlı İmparatorlukları ve Türkiye Cumhuriyeti bunun en güzel ve en etkili örneğidir. Selçukluların Anadolu'yu daimi olarak ele geçirmesi, Osmanlı zamanında Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethi, Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyetini ilan etmesi liderlerin azmi, nüfusun gücü ve kudretiyle olmuştur. Özellikle halkın ülkesine olan bağlılığı millet ve devlet olma yolunda en önemli adımdır. Bu büyük bir jeopolitik üstünlüktür.

Türkiye, 99 yıllık Cumhuriyet tarihiyle her ülkenin dış politikada yaşadığı pek çok sorunla karşı karşıya gelmiştir. İki kutuplu dünyada yani soğuk savaş döneminde farklı ülkelerle çıkar doğrultusunda ilişkiler kurmuş ve yenedünya düzeninde de halen kurmaktadır. Özellikle soğuk savaş sonrasında dünya yeni bir görünüm kazanmış, siyasi roller değişmiş ve dünya başka bir evreye kavuşmuştur. Bu kapsamda batıyla özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Fransa ve İngiltere ile ilişkiler ekonomik öncelik olmak üzere daha iyimser olmuştur. Bunun etkisine bağlı olarak İsrail ile olan ilişkiler de politik açıdan daha yakın ve samimi ilişkiye dönüşmüştür. Bu ilişkiler, zaman zaman ters yönde sürse de hatta bazen kopmuş olsa da tekrar başlamaktadır. İlişkilerde özellikle İsrail'le olan siyasi ve ekonomik münasebetleri dini yakınlık nedeniyle Filistin - İsrail tartışmaları öne çıkmaktadır.

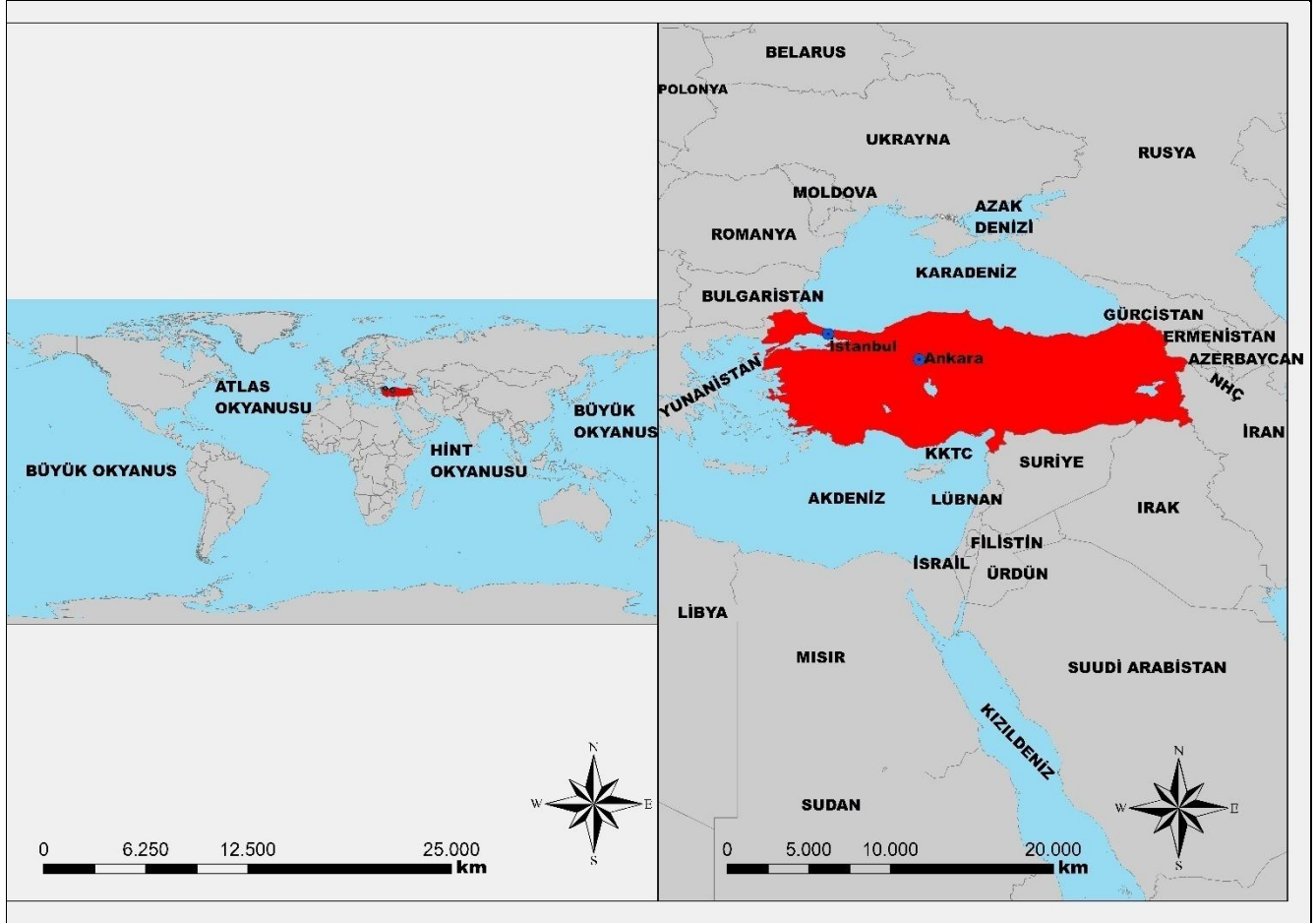
Güçlü devletler her zaman politik, askeri ve ekonomik anlamda yer almak için ön sıralarda yer alır ve gelişmelere takip ettiği gibi etki gücünü her zaman ortaya koyarlar. Bu onların her alanda jeopolitik varlığını da ortaya koymaktadır. Bu süreçte gelişmiş ülkeler milli güvenliğini ön planda tutar ve tüm argümanlarını bu yönde kullanırlar. Özellikle milli birlik politikası dışında kalan uzak bölgelerde tüm etkinliklerini kullanarak politik ve askeri güçleriyle var olurlar. İşte bu ülkeler Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölgede güçlü ülkelerin oyun kurucu şekilde siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel olarak varlıklarını ortaya koymuşlardır. Türkiye, bu politikalarından zaman zaman olumsuz etkilenmektedir. Bunun için değişen koşullara bağlı olarak Türkiye, yeni jeopolitik stratejisi ve yönlendirici politikalarıyla her zaman aktif olmalıdır. Bunun temel nedeni Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konumdur.

2. TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK KONUMU

Devletler, genellikle buldukları konumun etkisiyle varlığını sürdürürler. Geçmişte çevrenin insan üzerindeki etkisi kuşkusuz çok fazlaydı. Ancak zaman içinde gelişen teknolojiye bağlı olarak insanın, çevre üzerindeki etkisi yani determinist etkinin yerine possibilist etkinin önem kazanması çok belirgin olarak ortaya çıkmıştır. İşte geçmişteki çevrenin insan üzerindeki etkisi dikkate alınarak "*coğrafya kaderdir*" sözünün ve bilincinin ortaya çıktığı bilinmektedir. Ancak bu söze tam olarak inanarak yaşamak yanlış bir tutumdur. Olumsuz coğrafi

özelliklerin bir kısmını ortadan kaldırılabılır bir kısmının da olumsuz etkileri daha az seviyeye çekilebilir. Olumlu coğrafi özellikleri kullanmak ve bunu ekonomik, politik ve sosyo - kültürel faaliyetlere yansıtacak devletlerin yönetim bilinci ve çabalarıyla ilgilidir. Geçmişte devletler bir taraftan yaşam sahalarını genişletmek isterken aynı zamanda değerli toprakları da bünyelerine katarak büyüme istemişlerdir.

Harita 1. Türkiye Lokasyon Haritası

Jeopolitik; bölgelerin ve ülkelerin dünya üzerinde bulunduğu konumuna, fiziki ve beşeri coğrafi özelliklerine bağlı olarak uluslararası politikaları ve stratejileri belirleyen siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel unsurları avantaj ve dezavantajlarıyla ortaya koyan **bilim dalıdır**. Jeopolitik, bir bölge veya ülkenin sahip olduğu coğrafi koşullar ölçüğünde uygulanan milli politikaları ve stratejileri belirler.

Türkiye, bulunduğu konum nedeniyle geçmişten itibaren çok büyük tehlikelerle karşı karşıyadır. Aktif bir sahada politika uygulamaya çalışan Türkiye, çevresindeki olumsuz gelişmelere bağlı olarak tehditlere maruz kalmaktadır. Türkiye çevresindeki diğer stratejik bölgelerle geçmişten itibaren amaç ve hedefi çok farklı aktörlerle mücadele etmektedir. Bu Türkiye'nin enerjisini almakta ve buna bağlı olarak da hedeflerini gerçekleştirememektedir. “Türkiye coğrafi derinliği, ekonomik, siyasi ve askeri kapasitesi bakımından küresel güç merkezleri arasındaki dengeyi etkileyecek bir jeopolitik güce sahiptir. Dünyada önemli sorunların da kesişme noktasında bulunur” (Ceylan, 2019:154). Bu nedenle Türkiye, her dönemde dünya siyasetinde rol oynayan önemli bir ülkedir. Dünya siyasi tarihinde hem ekonomik hem askeri, hem de sosyo- kültür bakımından çevresini etkileyen ve çevresinden etkilenen dinamik ve güçlü bir siyasi organizasyondur.

Türkiye matematiksel olarak kuzey yarımkürede, orta kuşakta, 36° - 42° kuzey paralelleri ile başlangıç Meridyenine (Greenwich) göre 26° - 45° doğu meridyenleri arasında yer almaktadır. 6 paralel ve 19 meridyen arasında ılıman iklim özelliği yaşayan Türkiye’de, doğu batı arasında yaklaşık 76 dakikalık bir zaman farkı vardır. Dünyada 3. saat diliminde yer alan Türkiye’nin kabaca orta kesiminden batı - doğu sınırı arasında 1650 km ve kuzey - güney uç noktaları arası da yaklaşık 666 km’dir.

Özel konum, bir ülkenin kıtalara, denizlere, okyanuslara, boğazlara, önemli ulaşım yollarına ve doğal kaynaklara (petrol, doğalgaz, değerli madenler) olan yakınlık ve uzaklık durumudur. Özel konum olarak da Türkiye, Avrupa – Asya - Afrika kıtalarının birleştiği noktada 784.000 km² alan kaplayan, dikdörtgen şekli olan ve 3 tarafı denizlerle çevrili yarımada ülkesidir. Köprü vazifesi gören Türkiye’nin, 2 kıtada toprakları vardır.

Topraklarının büyük bir bölümü Asya (759,500 km²), küçük bir bölümü de Avrupa (24.500 km²) kıtalarında yer almaktadır. Türkiye'nin Asya Kıtası'nda yer alan topraklarına Anadolu, Avrupa kıtasında yer alan topraklarına da Trakya denilmektedir. Sahip olduğu boğazlarla Karadeniz ve Akdeniz arasında yer almaktadır. Batı illerimiz Avrupa, doğu illerimiz Asya kıtalarıyla temas halindeyken güneydoğudaki illerimiz Ortadoğu'ya açılmaktadır. Bu dünyada çok az ülkeye nasip olmuştur.

“Türkiye jeopolitik görüşler çerçevesinde ele alındığında “iç hilal”, “iç ay” veya “kenar kuşak”ta yer almaktadır. Bu nedenle Türkiye; günümüzde dünyanın süper güçleri denilen ülkelerin (ABD, AB, Rusya, Çin) karşılaşma bölgesinde bulunmaktadır. Dolayısıyla dünya savaşlarında ve dünya barışında kilit ülke özelliği taşımaktadır” (Özey, 2017:7).

Dünya pek çok unsura bağlı olarak değişen jeopolitik, jeostratejik, ekonomik, sosyal ve kültürel unsurları bir arada yaşamaktadır. Bu dinamik süreçte söz sahibi olmak, politikalar üretmek, gücünü ortaya koymak için Türkiye, hem doğal hem de beşeri gücünü çok iyi kullanmak zorundadır. Etki yaratacak tüm coğrafi unsurlarını uluslararası arenada ortaya çıkarmalı ve bunu politik gücüne doğrudan yansıtmalıdır.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte siyasal bütünlük sağlanarak Türkiye'de her alanda atılımlar yapılmıştır. Özellikle “*yurtta barış dünyada barış*” ilkesiyle ülke içinde ekonomik ve sosyo - kültürel bakımdan büyük yenilikler ortaya konulmuştur. Özellikle ekonomik anlamda 1. İktisat Kongresi, 10 yıllık 1. liberal dönem ve kendi kendine yetebilen bir tarımsal üretim anlayışı Türkiye'nin ilk atılımları olmuştur. Bunun yanında sanayileşme sürecini yakalama yolunda çok farklı alanda yapılan üretim tesisleri, Teşvik-i Sanayi Kanunu (28 Mart 1927), 1934-1938 döneminde 1.'si başlayan 5 Yıllık Sanayi Planları 2. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar hızlı ve etkili şekilde uygulanmaya başlanmıştır. 7 Temmuz 1939 tarihinde Hatay, anavatana katılmış ve Türkiye'nin güney sınırı da günümüzdeki halini almıştır. Bu gelişme Cumhuriyetten sonraki önemli siyasi başarılarından biridir.

Cumhuriyetin ilanından 16 yıl sonra başlayan 2. Dünya Savaşı'na girmemek adına çok önemli karar veren devlet yöneticileri; siyasi tarih ve gelecek açısından büyük bir politik adım atmıştır. Savaş sırasında dünyanın her bölgesinde yaşanan olumsuz etkileri yaşamamıza rağmen Türkiye, pek çok sanayi tesisi açmaya devam etmiş, başta demiryolu olmak üzere ulaşım konusunda da büyük yatırımlar yapmıştır. 1941 yılında Ankara Türk Hava Kurumu Uçak Fabrikası ve sonrasında 1948'de de Ankara Etimesgut'ta Uçak Motor Fabrikası açılmıştır. Yeşilköy'de yerli sermaye ile üretilen ilk Türk özel yolcu uçağının denemesi yapılmıştır.

Türkiye, 1923 yılından sonra jeopolitik özellikleri nedeniyle dünya siyasi hayatında her zaman var olmuştur. 1950 yılında yapılan çok partili seçim sonucunda Türkiye, 1950-1960 döneminde oluşan konjonktür doğrultusunda 2. Liberal dönemi yaşamış ve Cumhuriyetle başlayan atılımlar devam etmiştir. Aynı zamanda bu dönemde olumlu-olumsuz etkilerine rağmen Marshall yardımlarından Türkiye'de faydalanmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrası 1950-1953 yılları arasında gerçekleşen Kore Savaşı'nda yer almış olan Türkiye, müttefiklerle beraber dış siyasette Güney Kore'nin yanında yer almıştır.

Türkiye, hem Kıbrıs Adası'nda hem de Akdeniz'deki haklarını ortaya koymak amacıyla 20 Temmuz 1974 yılında bir askeri harekât başlatmış ve 29 gün süren mücadele sonunda zafere kavuşmuştur. Bu zafer Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlık mücadelesini başlattığı gibi Türkiye'nin de Akdeniz'deki varlığını bir defa daha göstermiştir.

1960 askeri darbesi kuşkusuz Türkiye için olumsuz etkiler ortaya çıkarmış, halkın iradesine müdahalede bulunulmuştur. Darbelerin uluslararası güçlerle gerçekleştirilmesi Türkiye'nin siyasi ve ekonomik istikrarını olumsuz etkilemiştir. “*sivil iktidarın tekrar hâkimiyet kazanmasıyla ülkede ekonomik anlamda kaybedilen ve sarsılan faaliyetleri yeniden canlandırmak için 1963-1967 yıllarını kapsayan I. Beş Yıllık Kalkınma Planı yapılmıştır*” (Doğan, 2013:217). Bu planlar, halen devam etmektedir. 12 Mart 1971 tarihindeki muhtıra da sivil iktidara ve dolayısıyla halk iradesine karşı verilmiştir. Kuşkusuz bu muhtıra da Türkiye'nin siyasi ve ekonomik gelişmelerine olumsuz etki etmiştir. 2., 3. ve 4. Beş Yıllık Kalkınma Planları döneminde 12 Mart 1970 muhtırası ve 12 Eylül 1980 darbesi yaşanmış ve kuşkusuz siyasi ve ekonomik yapıda jeopolitik açıdan hem ulusal hem de uluslararası ortamda kayıplar yaşanmıştır. Özellikle 12 Eylül 1980 darbesi öncesi meydana gelen iç karışıklıklara bağlı olarak ekonomide ortaya çıkan olumsuzluklara karşı 24 Ocak 1980 tarihinde “*24 Ocak Kararları*” olarak bilinen ekonomik tedbirler ve teşvikler ön plana çıkmıştır. 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde belirlenen ekonomik hedeflerin yerine getirilmemiş ve 6 Kasım 1983 seçimlerinde sivil iktidarın devreye girmesiyle Türkiye, jeopolitik kaynaklarını tekrar yaratmaya başlamıştır.

Ortadoğu'da 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle Körfez Savaşı çıkmıştır. Bu savaştan ticari anlamda çok fazla olumsuz etkilenen Türkiye, siyasi gelecek açısından terör konusunda da zararlar

görmüştür. Türkiye ekonomik riskler açısından 5 Nisan 1994 ve 21 Şubat 2001 tarihlerinde ekonomik krizleri yaşamış ve bu süreçte bir taraftan Türk Lirası değer kaybederek döviz ve altın yükselmiştir. Türkiye'nin mali dengeleri bozulmuş ve kriz nedeniyle ekonomik açıdan jeopolitik riskler yaşamıştır.

Berlin Duvarı'nın yıkılması (1989) ve 1990'lı yılların hemen başında Yugoslavya (1991) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (1991) yıkılmasına bağlı olarak Varşova Paktı'nın dağılmasıyla (1991) yenedünya düzeni oluşmuş ve güç dengeleri yeniden yapılanmıştır. Böylece Avrupa'da özellikle de Balkanlar'da ve Kafkaslar'da yeni ülkeler meydana gelmiş, buna bağlı olarak dünya siyasi haritası değişmiş ve güç dengeleri iki kutuptan farklı alanlara kaymıştır. Çevresinde meydana gelen bu değişimden Türkiye, başta ticari olmak üzere siyasi ve askeri jeopolitik unsurlarla güçlenmiştir.

Küreselleşen dünyada olaylar domino etkisi yaparak yayılırlar. Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan, Mortgage olarak bilinen ve ekonomik kriz yaratan sıkıntılardan her ülkede olduğu gibi Türkiye'de etkilenmiştir. Enflasyon, ithalat – ihracat, para girişi olumsuz etkilenmiş, döviz ve faizler yukarı yönlü bir seyir izlemiştir. Türkiye, “*Arap Baharı*” olarak nitelendirilen olaylardan başta Suriye olmak üzere Mısır ve Libya'daki gelişmeler nedeniyle hem ekonomik hem de siyasi ilişkiler açısından büyük zarar görmüştür.

Siyasi geçmişinde darbelerle karşılaşmış olan Türkiye'de, 15 Temmuz 2016 tarihinde de Fetö terör örgütü darbe girişimi başlatmış ve millet olarak buna izin verilmemiştir. Bu darbe girişiminin kuşkusuz öncekilerde olduğu gibi iç ve dış mihraklar kanalıyla gerçekleştirildiği de açıkça bilinmektedir. Türkiye belli dönemlerde yaşadığı ekonomik krizleri 2018 yılında, 2021'in sonu ve 2022'nin tamamında yaşamıştır. Bu ekonomik kriz özellikle para piyasalarında ve enflasyon konusunda Türkiye'nin mali dengeleri bozulmuş ve ekonomik açıdan jeopolitik riskler yaşamıştır.

Türkiye, Soğuk Savaş sonrası kendi bölgesinde gelişmiş birkaç ülke dışında en fazla etkisini gösteren ülkedir. Bu, politik ölçekte değerlendirildiğinde büyük bir üstünlük durumudur. Ancak bunu politik bir kazanca dönüştürmek oldukça sınırlı ve dar kapsamlı olmakta ve Türkiye için zor bir politik sonucu doğurmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, uzmanlar tarafından kanat oyuncusu olarak nitelendirilse de aslında cephe de yer alan tam bir orta saha oyuncusu olmasına rağmen bu özelliğini çok faydalı ve etkili şekilde kullanamamaktadır.

Gelişmiş ülkeler, geçmişin sömürgeci ve emperyalist günümüzün de kapitalist ülkeleridir. Her dönemde bu ülkeler, Akdeniz'de ve petrolün varlığıyla da daha güçlü olarak Ortadoğu'da yer almak isteği içinde olmuşlardır. Türkiye, bu bölgede yer alan ve her zaman ehemmiyeti olan bir ülkedir.

Akdeniz ve Ortadoğu, 2. Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa'nın var olmak isteği bir yer olmuştur. Bunu fark eden Türkiye, hem Birleşmiş Milletlere hem de NATO'ya ilk üye olan ülkeler grubunda yer almıştır. Bu hamle, Türkiye'nin yüzünün batıya dönük politika izlemesi nedeniyle başarısızdır. Türkiye konumu ve buna bağlı etkin gücüyle güvenilir bir dost müttefik ülkedir. Batı ve diğer güç unsurları bölgede, Türkiye ile olan ilişkilerinde bu bilinç içinde olmalıdır.

Son yıllarda Türkiye'nin Akdeniz'de olan etki ve yetki sahasını azaltmak için yeni siyasi oyunlar kurulmaya başlamıştır. Başlıca aktörlerin desteğiyle İsrail, Yunanistan, Mısır, Lübnan ve Libya gibi ülkeler bu oyunun içindedir. Dolaylı olarak da Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Fransa, İngiltere Almanya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve İran bu sürece dâhil olmuşlardır. Ancak Libya ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'yle deniz yetki alanlarını sınırlandıran ve münhasır ekonomik bölge sınırları kapsamında belirlenmiş anlaşmayı imzalayan Türkiye, güçlü bir adım atarak sahada ve masada varlığını ortaya koymuştur. Türkiye, bölgedeki gelişmelerin içinde olmak için özellikle Mısır ve Libya gibi ülkelerle siyasi irtibatlarını koparmaması ve sıcak Akdeniz sularının daha da ısınma sürecinde var olması gerekir. Türkiye, bunu hem bölge ülke olması hem de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vasıtasıyla gerçekleştirmelidir. Dış siyasette boş alan bırakmak, yeni oyuncularını ortaya çıkarmak demektir.

Türkiye, çok uzun yıllardır önceki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na şimdiki adıyla Avrupa Birliği'ne üye olmak istemektedir. Çok farklı özelliklere sahip olan Türkiye, Avrupa Birliği'ne üye olması durumunda Avrupa Birliği'nin en doğu ucunda tampon bölge olacaktır. Coğrafi (fiziki – beşeri) özellikleriyle yaratacağı jeopolitik etkiyle her açıdan Avrupa Birliği'ne katkı yapacağı da çok açıktır. Bulunduğu konum itibarıyla tampon bölge özelliği taşıyan Türkiye, özellikle Avrupa Birliği ve güneybatı Asya arasında çok önemli jeopolitik güce sahiptir. Türkiye, sahip olduğu bu jeopolitik gücüyle her zaman istikrarlı bir şekilde sorunları çözen ülke konumunda yer almaktadır. Potansiyeli yüksek olan Türkiye, Avrupa Birliği aday ülke olma statüsü kazandığı dönem öncesi ve sonrasında çok büyük atılımlar yapmış ve başarılı bir grafik sergilemeye başlamıştır. Özellikle bu dönemde kişi başına düşen milli gelir her geçen yıl artmıştır. Ancak daha sonra yaşanan olumsuzluklar milli gelirin düşmesine neden olmuştur.

Dünyanın en büyük küresel örgütü olan Birleşmiş Milletlerin ilk 6 Müslüman ülkesinden (*Türkiye, İran, Irak, Suriye, Suudi Arabistan ve Mısır*) biri olan Türkiye, aynı zamanda NATO'nun çok uzun süre kanat ve son yıllarda da cephe ülkesi olması uluslararası gücünü arttırmıştır.

Türkiye'nin, Avrupa Birliği aday ülke sürecinin devam etmesi, Şangay İşbirliği Örgütü'nde diyalog ülkelerinden olması nedeniyle Avrasya'da çekirdek diğer bir ifadeyle merkezi konumda yer almaktadır. Ayrıca Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi (COE), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Afrika Birliği (AU), Türk Devletleri Teşkilatı, Uluslararası Para Fonu (IMF), Karadeniz Ülkeleri Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (BSEC), Dünya Bankası (WB), İslam Kalkınma Bankası (İKB), G-20, Karadeniz Donanma İş Birliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR) ve Avrasya Askeri Statülü Kolluk Kuvvetleri Teşkilatı (TAKM) gibi, ekonomik, askeri ve sosyal uluslararası kuruluşlara üyeliği Türkiye'nin etkinliğini arttırmaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu özellikleriyle hem üye olduğu kuruluşlara hem de girmek istediği birliklere (AB) çok fazla katkı sağlayacağı coğrafi unsurları vardır.

Türkiye, var olan gücünü bir taraftan Avrupa Birliği'ne, diğer taraftan yarım ay şeklindeki bölge olan Rusya, Kafkaslar ve Güneybatı Asya'ya etkin şekilde hissettirmelidir. Dünyanın neresinden bakılırsa bakılsın Türkiye, her konuda merkezi bir bölgenin çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu nedenle Türkiye, son yüz yılda Batı Avrupa, Balkanlar, 1991 öncesi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, sonrasında Rusya Federasyonu, Kafkaslar ve Ortadoğu'da meydana gelen tüm olaylardan etkilenmiştir.

Dünya, 20 yüzyılda 2. Dünya Savaşı'ndan başlamak üzere büyük değişime girmiştir. Kutuplaşan dünyada bölgesel ve küresel birlikler kurulmuş, ülkelerin güç dengeleri yeniden belirlenmeye başlamıştır. Batıya yönelik politika ve gelişme hedefleyen Türkiye, varlığını devam ettirmek ve siyasi gücünü ortaya koymak için gelişen olaylarda yer almayı hedeflemiş olsa da zaman zaman bazı gelişmeleri yakalayamamıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Batı Avrupa, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Ortadoğu, NATO ve Varşova Paktı gibi ülke ve birliklerin davranışlarından çok fazla olumsuz etkilenmiştir. Bu temel nedeni Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum ve ortaya çıkan özelliklerdir.

24 Şubat 2022 tarihinde başlayan Rusya - Ukrayna Savaşı'nın nedenlerinden biri olan Ukrayna'nın NATO ve AB'ye olan yakın ilgisidir. Bu savaş, kuşkusuz pek çok olumsuz etkiye neden olmakta/olmuştur. İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya girme konusundaki müracaatında Rusya rahatsız olmuştur.

Türkiye, teröre destek veren İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya girmesi hususunda evet demeyeceğini ilan etmesine bağlı olarak iki ülke, Türkiye'nin terör konusundaki isteklerini yerine getirmeyi kabul etmek zorunda kalmıştır. Böylece NATO riyasetinde üçlü muhtıra imzalanmış ve mutabakat metni kabul edilmiştir. Ancak bu nihai karar değildir. Bu iki ülke, terör konusunda yasalar dâhil gerekli adımları atmadığı takdirde Türkiye'nin veto/hayır hakkı devam etmektedir. Aynı zamanda NATO'nun en doğu - güney sınırında olan Türkiye, güçlü bir sınır ülkesi özelliğini de taşımaktadır.

Son dönemde doğu Akdeniz'de büyük rekabet yaşanmakta ve Türkiye'de bu sürecin içinde yer almaya çalışmaktadır. Bu rekabette yer almak isteyen Türkiye'nin, hem konum hem de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti nedeniyle doğal hakkıdır. Bu hak bölgede yaşanan dış politika davranışlarında Türkiye'yi her zaman olduğu gibi bu bölgede de güçlü kılmaktadır. Doğru Akdeniz'de yaşanan rekabet bir taraftan dış politikada var olma savaşı diğer taraftan da ekonomik üstünlük sağlama mücadelesidir. Türkiye bu rekabette dış politika angajmanları çerçevesinde meşruiyet kapsamında her zaman etkili bir şekilde hem sahada ve hem de masada en ön sırada yer almak zorundadır.

Siyasi coğrafyanın inceleme konularından olan jeostrateji açısından bakıldığında Türkiye, hem dünyada, hem de bölgesinde güçlü bir orduya sahiptir. "*Jeopolitik ve jeostratejik uygulamalar kimi zaman siyasal coğrafyanın sınırlarını aşarak politik, sosyal ve ekonomik bilimlerle de sıkı bir ilişki içine girmekte ve daha çok askeri uygulamalarla kendini hissettirmektedir*" (Sevgi, 1988:214). Bu süreçte Türkiye'nin jeopolitik gücü oldukça dinamik ve etkin bir rol üstlenmektedir. Özellikle küresel güç dengelerinde belirleyici kuvveti olan jeopolitiğin unsurları dış ilişkilerde siyaset, ekonomi ve askeri konularda varlığını göstermektedir.

Ortadoğu'daki petrol ve doğalgaz kaynakları bölgenin hareketli olmasına neden olmuştur. "*Ortadoğu'nun dünyanın en zengin petrol ve doğalgaz çıkarımı ve rezerv alanında olması, bölge dışından Ortadoğu ile ilgilenen çok sayıda politik gücün bölgede faaliyet göstermesine zemin hazırlamaktadır*" (Akengin, 2019:255). Kapitalizmin önemli avcıları bu bölgede barış ve huzuru hiçbir zaman istememiştir. Kaos ortamından her zaman faydalanmış ve uyguladıkları politikalarla bu bölge milletlerini çaresiz ve umutsuz bırakmışlardır. Kuşkusuz

bölgedeki devletlerin politikacıları yapılan müdahaleleri umursamamış, kendi geleceklerini ülkelerinin önünde tutmuşlardır.

Türkiye yer aldığı coğrafi konumuyla siyasi gelişmelerde farklı etkileri olan bir ülkedir. Özellikle Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'daki amacı benzer ama sonuçları farklı olaylarda etkin rol oynayabilecek ve oyun kurabilecek Türkiye, bunu Soğuk Savaş Dönemi'nde ve Yeni Dünya Düzeni'nde bu çok net şekilde ortaya koyabilmiştir. Türkiye, bölgesinde etkin bir güç olmasına rağmen Amerika Birleşik Devletleri, Batı Avrupa ve bazı alanlarda da Rusya'nın da bölgedeki gücü bir gerçektir. Balkanlar'da, Kafkaslar'da Ortadoğu'da ve Akdeniz'deki siyasi mücadelede Türkiye'nin varlığı önemlidir. Ancak bu önem Türkiye'nin ekonomik gücüyle daha değerli olacaktır. Siyasetin etkisi kuşkusuz ülkelerin ekonomik gücüne bağlıdır. Türkiye; yatırımları ve uyguladığı ekonomik politikalarıyla bunu yakalamak zorundadır.

Uzun yıllardır her platformda müttefik olarak gördüğümüz Amerika Birleşik Devletleri Yunanistan üzerinden bir taraftan Balkanlar, diğer taraftan Akdeniz ve ayrıca Rusya'ya karşı sıkı ve sıcak politikalar yürütmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgede üstünlük kurmak yeni politikalar üretmek amacıyla uyguladığı siyasi ve askeri güç kurma çalışmalarından pay çıkaran Yunanistan'ın Türkiye'ye yönelik cesarete dayalı söylem ve davranışları dikkat çekmektedir. Özellikle adaların silahlandırılması konusunda uygulamalarda bulunan Yunanistan'ın durdurulması ve ortaya çıkacak tehdidin kaldırılması gereklidir. Anakaraların kıta sahanlığı, adaların da karasuları vardır. Bu konuda Türkiye, uluslararası mahkemelerin verdiği kararları başta Yunanistan olmak üzere destekçilerine politik dille ısrarlı şekilde anlatılmalıdır.

Türkiye, dünyada giderek önem kazanan gıda konusunda beklenen yerde olmayıp büyük bir güç kaybına uğramıştır. Tarım, Türkiye için oldukça önemli ve güçlü bir jeopolitik unsurdur. Devletlerin jeopolitik açıdan gücünü belirleyen bir diğer unsur gelişmişlik endeksinde bulunduğu sıralamadır. Özellikle kişi başına düşen gelir miktarı ülkelerin ekonomik bakımından durumunu açıkça ortaya koymaktadır. Bunun yanında nitelikli eğitim sistemiyle yetişmiş genç nüfusun varlığı ve istihdam da önemlidir. “*Nüfus planlaması programları sürdürülebilir tarımsal ve endüstriyel kalkınma programlarıyla birlikte aynı potada değerlendirilmelidir*” (Doğan Sertkaya, 2018:45). Çünkü en önemli beşeri kaynak olan nüfus tüm faaliyetleri ilgilendirmektedir. Türkiye kişi başına düşen gelir açısından henüz arzu edilen yere ulaşmamıştır. Ayrıca eğitim açısından nicelik olarak belli bir seviye yakalamış olsa da özellikle iş bulma konusunda sıkıntı yaşamaktadır.

Değişen jeopolitik karşısında Karadeniz, Balkanlar, Akdeniz, Ortadoğu ve Kafkaslar'da birbirinden bağımsız çok farklı boyutta riskler ve sıkıntılar çıkmaktadır. Dolayısıyla bu durum, Türkiye için büyük önem taşımakla birlikte stratejik gücünü ve potansiyelini de ortaya koyarken özellikle politik ve askeri istikrarı önem taşımaktadır. Savunma sanayi konusunda Türkiye bir taraftan da İnsansız Hava Aracı (İHA) ve Silahlı İnsansız Hava Aracı (SİHA) üretimiyle özellikle Azerbaycan - Ermenistan arasındaki Karabağ ve Rusya - Ukrayna Savaşları'nda etkili şekilde kullanılmıştır. Bunun yanında Afrika ve Asya ülkelerine de İHA ve SİHA'ların satılması Türkiye'nin savunma yönünde jeopolitik gücünü artırırken bu yönde önemli aktör olma yolunda ilerlemektedir. Türkiye, bir taraftan Amerika Birleşik Devletleri ile F35 savaş uçağı ve diğer taraftan Rusya ile S400 füze anlaşması yapmıştır. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri F35 sürecinde Türkiye'yi devre dışı bırakma yönünde karar almıştır. S400 füzelerinin bir kısmının Türkiye'ye gelmiş olmasına rağmen kullanılmaması da ayrı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olması kıyı alanlarının da fazla olmasına neden olmaktadır. Kıyı alanları dünyanın her yerinde yoğun nüfuslu şehirlerin oluşmasına neden olmuş ve büyük ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirildiği sahalar olmuşlardır. Bu nedenle kıyı alanları ülkelere jeopolitik açıdan güç katarlar. İstanbul başta olmak üzere Tekirdağ, Balıkesir, İzmir, Muğla, Aydın, Antalya, Mersin, Adana, Hatay, Trabzon, Ordu, Samsun, Sakarya, Kocaeli, Bursa gibi kıyıda yer alan büyükşehirler jeopolitik açıdan çok önemlidir. Ülkelerin iç kesimlerinde yer alan ve ekonomik bakımdan öne çıkan fazla nüfuslu büyükşehir alanları da jeopolitik açıdan önemlidir. Bu bakımdan Ankara başta olmak üzere Konya, Manisa, Denizli, Eskişehir, Kayseri, Kahramanmaraş, Malatya, Diyarbakır, Erzurum büyükşehirleri de Türkiye için önemlidir. Ayrıca sınır bölgelerinde yer alan hem büyükşehir hem de daha küçük şehirler de jeopolitik bakımından değerlidir. Türkiye'de Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin, Van, Edirne, Kırklareli, Kilis, Şırnak, Hakkâri, Ağrı, Iğdır, Kars, Ardahan, Artvin jeopolitik açıdan dikkati çeken şehirlerdir.

Türkiye başta Kafkaslar, Ortadoğu ve Afrika olmak üzere pek çok bölgede inşaat ve tekstil olmak üzere pek çok alanda varlığını hareketli ve dinamik şekilde ortaya koymuştur. Bu Türkiye'nin hem ekonomik hem de kültürel yönden jeopolitik başarısını da ortaya koymaktadır.

3. TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK BAKIMINDAN FİZİKİ VE BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Türkiye’nin jeopolitik bakımından çok güçlü fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri vardır. Bu özelliklerin ayrı ayrı ele alınması yararlı olacaktır.

3.1. Türkiye’nin Fiziki Coğrafya Özellikleri

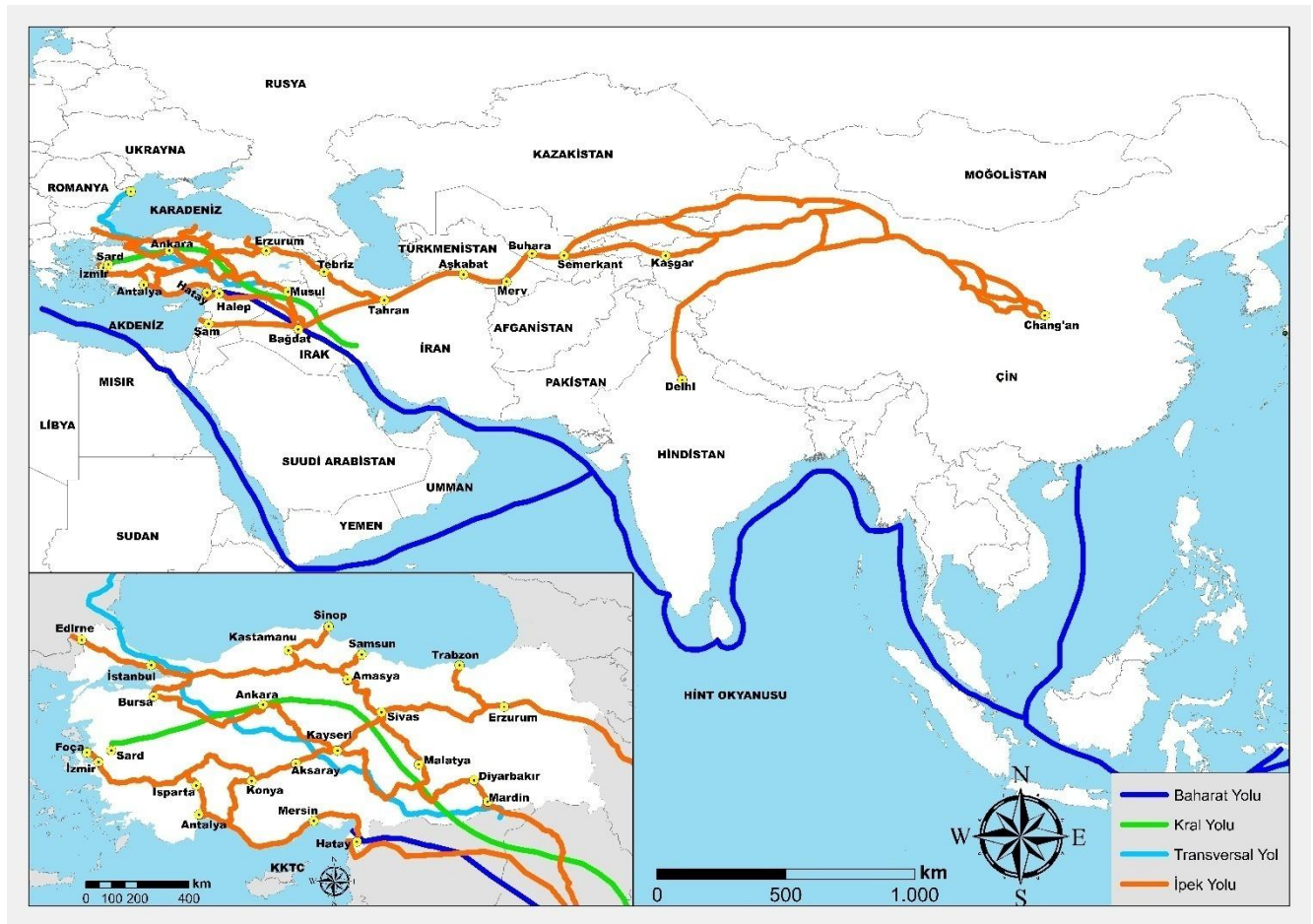
Türkiye’nin fiziki coğrafya özellikleri kapsamında sırasıyla ülkenin fiziki konumuna, topografik çeşitliliğine, iklimine, bitki örtüsüne, su kaynaklarına, denizlerine, boğazlarına, maden ve diğer doğal kaynaklarına değinilecektir.

3.1.1. Türkiye’nin Fiziki Konumu

Jeopolitik açıdan değişmeyen coğrafi unsurlar söz konusudur. Konuma bağlı olarak coğrafi kaynakları özgürce kullanan ve bağımsız bir bütünlük içinde varlığını sürdüren Türkiye; batı ve doğu arasında tartışma konusu olan bir ülkedir. Bu tartışmanın en temel nedeni; Türkiye’nin bulunduğu coğrafi konum ve buna bağlı olarak çok farklı konularda ortaya çıkan jeopolitik durumudur.

Bir köprü vazifesi gören Türkiye, konumu ve sahip olduğu coğrafi özelliklere bağlı olarak eskiden itibaren varlığıyla dikkat çekmiş/çekmektedir. Bu özelliği nedeniyle bazen Avrupa bazen Asya ülkesi kimliğiyle dengeleyici politik unsurlarıyla etkin bir ülkedir.

Harita 2a. Türkiye ve Çevresinden Geçen Tarihi Yollar

Harita 2a ve 2b’de görüldüğü gibi geçmişin her döneminde tarihi yollar, Türkiye’den ve çok yakın çevresinden geçmiştir. Tarihi yolların bu şekilde geçmesi Türkiye’nin bulunduğu konumu bağlıdır. Tarihi yolların, dönemin politik, askeri, ekonomik ve güvenlik şartları nedeniyle güzergâhlarında zaman içinde de bazı değişiklikler olmuştur.

Harita 2b. Türkiye'den Geçen Tarihi Yollar

Güçlü ve çok farklı enstrümanlarıyla coğrafi anlamda dünyanın merkezi konumunda olan Türkiye'nin yer aldığı mevkii özellikle insanın yerleşik hayata geçmesi ve kervan yolları olmak üzere günümüzün tüm ulaşım sistemlerinin devreye girmesiyle daha önemli duruma gelmiştir.

“Türkiye, bulunduğu konum ve coğrafi özellikleri bakımından dünyanın temel merkezlerinden olup, çevresiyle beraber jeopolitik açıdan son derece değerli ve önemlidir. Balkanlar, Kafkasya, Ortadoğu, Kuzey Afrika arasında köprü vazifesi gören Türkiye, bir taraftan önemli ulaşım yollarının kesiştiği ve diğer taraftan da enerji kaynaklarının çıkarıldığı bölgelerin avantaj ve dezavantajlarını yaşamaktadır” (Doğan, 2021:103).

Türkiye sahip olduğu coğrafi özelliklere bağlı olarak dünyanın en önemli yaşam alanlarından biridir. Bu, coğrafi konum itibarıyla bilinen ve bilimsel anlamda desteklenen bir gerçektir. Kuşkusuz bu coğrafi konumun getirdiği siyasi dezavantajları da mevcuttur. Bilindiği gibi, Türkiye kuzey yarımkürede yer almaktadır. Ankaraların en fazla olduğu, ekonomik faaliyetlerin ve siyasi ilişkilerin yoğun olduğu bir alanda varlığını sürdürmektedir. Türkiye coğrafi konumundan dolayı siyasi, askeri, ekonomik ve sosyo - kültürel bakımdan politik tercihleri çok fazla olan ülkedir.

3.1.2. Türkiye'nin Topografik Çeşitliliği

Jeomorfolojik olarak pek çok özelliklere sahip olan Türkiye'nin, değişmeyen jeopolitik unsur olarak yer şekilleri hem ekonomik hem de siyasi ilişkilerine etki etmektedir. Devletlerin büyümesi ve gelişmesi açısından öne çıkan yer şekilleri ekonomik faaliyetlerin çeşitliliğini belirler. Dağlık veya ovalık alanlara sahip ülkeler ekonomik bakımından farklı özellikler gösterirler. Türkiye ortalama 1.132 m. yükseltiye sahip olmasına rağmen kıyı ve iç ovalarıyla başta tarımsal olmak üzere pek çok ekonomik faaliyetin kaynağı olmaktadır. Bunun yanında platolar ve vadiler de Türkiye için büyük kaynak niteliğinde olup jeopolitik bakımından da önem taşımaktadır.

3.1.3. Türkiye'nin İklim Çeşitliliği ve Doğal Bitki Örtüsü

İklim, jeopolitikte değişmeyen değerli bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Türkiye, sahip olduğu konuma bağlı olarak Subtropikal Orta Kuşak iklim etkisinde olup özel konumu nedeniyle de çok farklı sıcaklık ve yağış özellikleri yaşamaktadır. Aynı anda dört farklı iklim özellikleri yaşayan Türkiye'nin yıllık ortalama yağış miktarı yaklaşık 650 mm'dir. Bunun yanında yıllık ortalama sıcaklığı da yaklaşık 15 °C'dir. Ayrıca Türkiye, endemik ve relik bitki örtüsü bakımından da dikkat çekmektedir.

Türkiye, bu özelliğiyle çok farklı ekonomik faaliyetleri yaşayabilmektedir. Gerek matematik konum gerekse özel konuma bağlı olarak Türkiye, yaşadığı farklı iklim özelliklerine bağlı olarak hem verimli hem de ürün deseni çok olan tarımsal faaliyetlere sahiptir. Diğer taraftan turizm çeşitleriyle sayısız destinasyonlara ulaşılmaktadır.

3.1.4. Türkiye'nin Su Kaynakları

Su kaynakları da jeopolitiğin değişmeyen ve öncelikli unsurlarından biridir. Çevresindeki denizler ve iç sularıyla (su zengini olmamasına rağmen) özellikle öne çıkan Türkiye, Ortadoğu'nun su hazinesi konumundadır. Bu nedenle Fırat ve Dicle nehirlerinin suları Ortadoğu için çok fazla önem taşıdığından hidropolitik kazanımlar ortaya çıkmaktadır. "Fırat ve Dicle nehirleri Türkiye'den kaynaklarını alıp, Suriye ve Irak topraklarından geçmekte ve Basra Körfezi'ne dökülmeden önce birleşerek Şat-ül Arab ismini almaktadır. He iki akarsu için Türkiye memba ülkesi, Suriye orta çığır ülkesi ve Irak mansap ülkesi konumundadır". (Şerefoğlu ve Yılmaz, 2019:78). Dünyada meydana gelen değişim ve gelişmelerden Türkiye'de etkilenmiş, artan nüfusla birlikte çeşitlenen ve çoğalan ekonomik faaliyetler su kullanımını fazlaştırmıştır.

Sınır aşan sularla ilgili ülkelerin ekonomik, askeri, politik, kültürel ve sosyal değerleri göz önünde bulundurularak ele alınmalıdır. Bu yüzden sınır aşan suların yönetimi zor ve karmaşık bir yapı arz etmektedir. Bu bağlamda Türkiye, konumu ile sınır aşan su havzalarında belirlenecek olan yönetim politikaları açısından başrolde olması gereken bir ülkedir.

Çevresine göre su zengini olan Türkiye, sınır aşan sular nedeniyle sorunlarla karşılaşmaktadır. Türkiye kara sınırlarında çok fazla ülkeyle komşuluğu söz konusudur. Bu nedenle sınırdaş ülkelerle zaman zaman sorunlar yaşanmaktadır. "Fırat ve Dicle sularının Ortadoğu için değerli olması nedeniyle Suriye (Dicle) ve Irak'la (Fırat) su politikaları konusunda tartışmalar yaşanmaktadır. Bu iki devlet belirtilen nehirlerden çok daha fazla su istemesi, siyasi ilişkilerde ortaya çıkan bir sorun olmaktadır" (Doğan, 2015:365).

3.1.5. Türkiye'nin Denizleri ve Boğazları

Türkiye için denizler başta olmak üzere boğazlar, akarsular ve göller siyasi, ekonomik, askeri ve güvenlik anlamında çok büyük ve önemli değişmeyen bir jeopolitik unsurdur. Su kaynakları hem bölgesel hem de küresel bir güçtür. "Çevresindeki denizler ve iç deniz nedeniyle sahip olduğu boğazlar, Türkiye'nin harekât kabiliyetine etki etmektedir" (Doğan, 2021:104). Türkiye, çevresindeki denizleri boğazlarla birbirine bağlamaktadır. İstanbul boğazıyla Karadeniz'den Marmara'ya Çanakkale boğazıyla da Akdeniz'e ve daha sonrada bir taraftan Süveyş Kanalı'yla Kızıldeniz'le Hint Okyanusu'na diğer taraftan da Cebelitarık Boğazı'yla Atlas Okyanusu'na açılırken çok uzun bir deniz ulaşım ağının başlangıç noktalarından birini oluşturmaktadır.

Ayrıca Türkiye sahip olduğu boğazlara bağlı olarak Tuna Nehri boyunca başta bu nehre komşu ülkeler olmak üzere bazı ülkelerin karayolu desteğiyle Karadeniz'den güneydeki denizlere ulaşmasını sağlamaktadır. Diğer taraftan Ukrayna, Rusya ve Gürcistan'ın da boğazlar yoluyla ticari faaliyetlerini sürdürmektedir. İstanbul ve Çanakkale boğazları Türkiye'nin jeopolitik gücünün en önemli değişmeyen unsurlarıdır. Özellikle Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin en yakın boğazı kullanarak sıcak denizlere inmesini Türkiye boğazları sağlamaktadır. Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya ve Gürcistan gibi ülkelerle birlikte bunların komşuları da boğazları kullanmaktadır.

3.1.6. Türkiye'nin Maden vd. Doğal Kaynakları

Zengin maden yataklarına sahip olan Türkiye, özellikle kireç taşının çeşidi olan dolomit, mermer, taşkömürü, linyit, bor, krom, demir, fosfat, kaya tuzu, boksit, ponza, bakır rezervi açısından öne çıkmaktadır. Altın ve gümüş rezervlerimiz de her arama çalışmasından sonra giderek artmaktadır.

Cumhuriyetimizin 100. yılı olan 2023'te faaliyete geçmesi düşünülen Akkuyu (Mersin) nükleer santralinin ülkemiz enerji ihtiyacının yaklaşık %8,5'ini, planlanan Sinop nükleer santralinin de enerji ihtiyacımızın %4'ünü karşılayacağı tahmin edilmektedir. Her ne kadar nükleer santral yapımına bazı kesimlerce karşı çıkılsa da dünya örneklerine bakıldığında faydası açıktır. Nükleer santralin kurulacağı alanın tespiti her şeyden önce daha değerlidir.

“Enerji kaynağı bakımından zengin olan Ortadoğu, I. Dünya Savaşı sonrası çok fazla ülkenin odak noktası olmuş ve halen günümüzde çok fazla bahane ve etkilerle siyasi ve askeri çatışmaların gölgesinde varlığını sürdürmektedir. Bu bölgenin komşusu olan Türkiye, yaşanan tüm olaylardan çok fazla etkilenmektedir. Petrol ve doğalgaz kaynaklarının yer aldığı havzaların arasında yer alan Türkiye, bu jeopolitik özelliğiyle varlığını sürdürmektedir. Bu konumu ve üretken yapısıyla Ortadoğu ve Kafkaslarla sıkı münasebetleri olan Türkiye, Ortadoğu ile dünyanın önemli enerji tüketicisi Avrupa arasında köprü olması nedeniyle güçlü ve stratejik bir konumdadır. Bu özelliklerle Türkiye, hem petrol hem de doğalgaz boru hatlarıyla konumunu daha da güçlendirmektedir” (Doğan, 2021:104).

Dünya nüfusunun hızla çoğalması ve ulaşım olanaklarının çeşitlenmesiyle birlikte ihtiyaç duyulan enerjinin artması pek çok kaynağın daha fazla kullanılmasına neden olmaktadır. Bilindiği gibi Türkiye hem bölgesel hem de küresel anlamda güç olanakları oldukça fazla olan ülkedir. Türkiye, bu gücünü Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk tarafından dünyaya kısa sürede büyük devrimler gerçekleştirerek ortaya koymuş ve daha sonra da gelen hükümetler bunu desteklemiştir. Türkiye petrol ve doğalgaz dışında pek çok maden ve enerji kaynağı bakımından zengin kaynaklara sahiptir. Son dönemde özellikle petrol ve doğalgaz arama çalışmaları hız kazanmış olup elde edilecek sonucun yeterli olmasına bağlı olarak jeopolitik gücünü daha da arttıracak olmasına neden olacaktır.

Yıllarca ana karaların ekonomik faaliyet açısından değerli olduğu görüşü hâkimiyet kazanmıştır. Ancak deniz ve okyanus alanlarının da doğal kaynak açısından zenginliğinin keşfedilmesi ve su kütlelerinin tabanlarının da önemi dikkat çekmeye başlamıştır. Karadeniz ve Akdeniz'deki petrol, doğalgaz ve kaya gaz alanlarının keşfi bunu ispatlamıştır. Bu gelişmeler Türkiye'nin jeopolitik etki ve gücünü arttırmaya başlamıştır.

3.2. Türkiye'nin Beşeri Coğrafya Özellikleri

Türkiye'nin beşeri coğrafya özellikleri kapsamında sırasıyla ülkenin zengin tarihi geçmişine, stratejik önemine, ulaşım faaliyetlerine, verimli tarımsal alanlarına, demografik özelliklerine, turizm olanaklarına, askeri yapısına ve sosyo-kültürel zenginliğine değinilecektir.

3.2.1. Türkiye'nin Zengin Tarihi Geçmişi

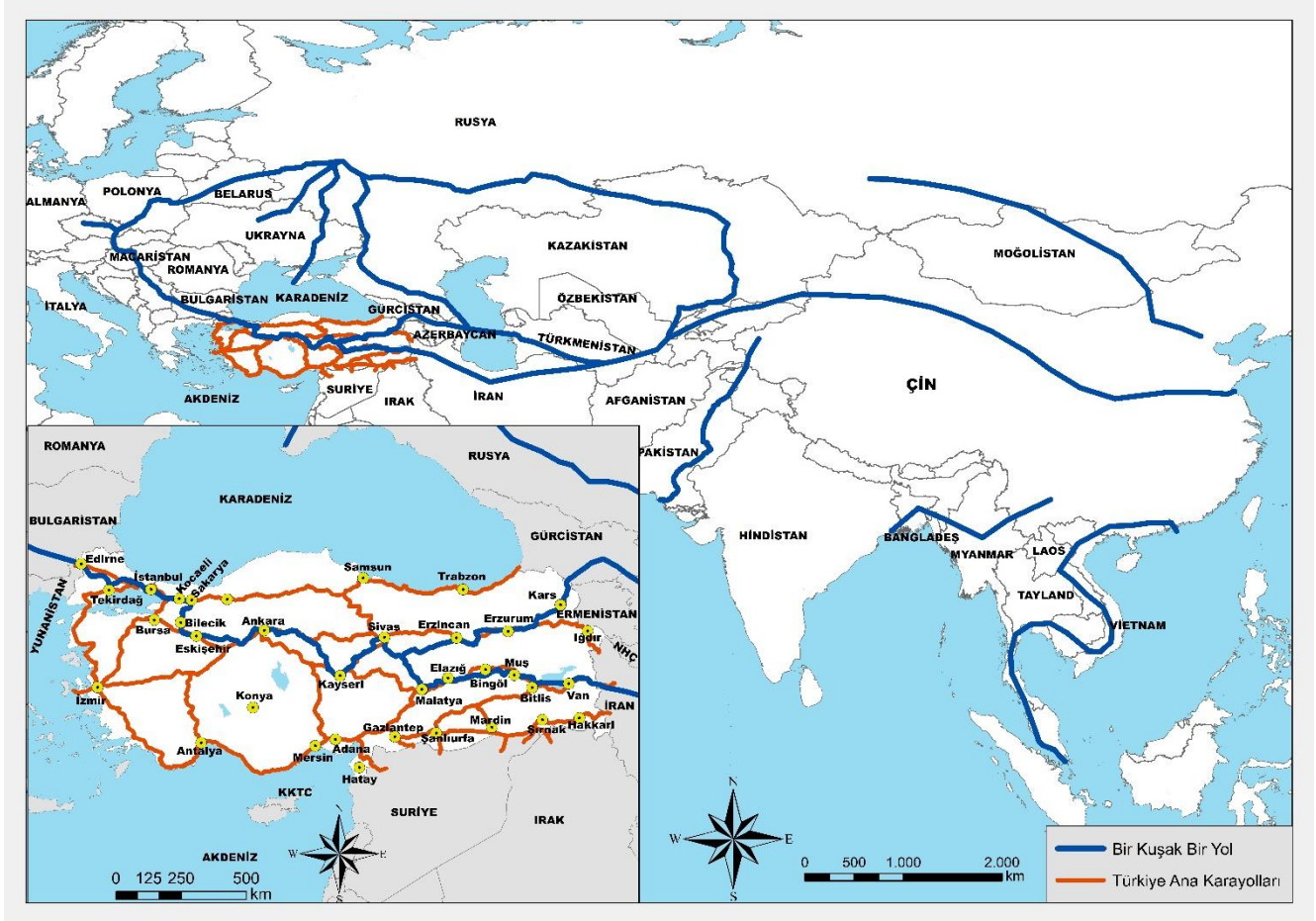
Türkiye, geçmişten itibaren çok önemli siyasi organizasyonların doğmasına ve yaşamasına neden olmuştur. Bunlar; Hititler, Frigler, Lidyalılar, İyonyalılar, Urartular, Persler, İskender, Roma, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu'dur. Türkiye'nin zengin tarihi geçmişi kurulduğu ve yer aldığı bölgeden kaynaklanmaktadır. Özellikle bu Anadolu topraklarında kurulan medeniyetlerden anlaşılmaktadır. Türkiye bulunduğu konum olarak ilk yerleşme alanlarından. Göbeklitepe (Urfa) ve Çatakhöyük (Konya) yerleşmeleri bunu en iyi şekilde ortaya koymaktadır.

“Türkiye, jeopolitik özellikleri nedeniyle geçmişten itibaren tercih edilen bir saha olmuştur. İlkçağ'dan itibaren Anadolu verimli topraklarıyla öne çıkarken, yolların kavşak noktası olmuştur. Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz limanları kervan yollarının buluştuğu noktalar olmuştur. Bu nedenle Anadolu, çok fazla medeniyete ev sahipliği yapmıştır” (Doğan, 2021:104).

3.2.2. Ülkenin Kavşak Noktası Olması ve Türkiye’de Ulaşım Faaliyetleri

İlkçağ için oldukça önemli olan kervan yollarının bulunduğu veya bu yolların kollarının geçtiği bir konumda yer alan Türkiye’nin, Kral, İpek, Baharat ve Transversal yolları farklı sahalardan geçmiştir. Günümüzde Çin’den başlayarak Avrupa’ya da uzanan “Bir Kuşak, Bir Yol Projesi” kapsamında bir güzergâhı da demiryolu olarak Çin ve İran üzerinden Türkiye’den geçerek Avrupa’ya gidecektir. Bu güzergâh “Orta Koridor” olarak adlandırılmaktadır. Bu güzergâhın bir kolu da Kars - Tiflis - Bakü yönündedir.

Harita 3. Çin’den Başlayan Türkiye ve Çevresinden Geçen “Bir Kuşak, Bir Yol Projesi” Güzergâhı

Harita 3’te görüldüğü gibi, Çin’den başlayan “Bir Kuşak, Bir Yol Projesi” 6 güzergâhtan oluşmaktadır. Çin – Orta Asya – Batı Asya ekonomik koridoru (orta koridor) Türkiye’den geçmektedir. Tüm bu ana ve ara yollar Türkiye’nin hem batı hem de doğu arasındaki ticari ilişkilerini canlandıracak ve daha ileri seviyeye götürecektir.

Bulunduğu konum Türkiye’yi pek çok alanda olduğu gibi ulaşım konusunda da merkezi bir sahanın odak noktası haline getirmiştir. Bu da Türkiye’ye güç katmış ve ana ulaşım sistemlerinin (kara, hava, deniz, demiryolları ve boru hatları) güçlü ülkesi haline getirmiştir.

Türkiye, tüm kıta ve ülkeler için kara, hava, demir, denizyolları ve boru hatları için merkezi durumunda olup Karadeniz’i Akdeniz’le buluşturan bir ülkedir. Türkiye’nin yenedünya düzeninde Kafkaslar’da ve orta Asya’da yer alan ülkelerin diğer ülkelerle temasında bulunan ve onlara yön veren bir niteliği vardır.

3.2.3. Türkiye’de Verimli Tarım Toprakları

Türkiye sahip olduğu doğal kaynakları ne yazık ki verimli ve gerekli şekilde kullanamamaktadır. Tarım (birincil) ve sanayi (ikincil) gibi çok önemli ekonomik faaliyetleri bakımından yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Dünya gelecek açısından bir taraftan gıda diğer taraftan da sanayi ürünleri sorunuyla karşı karşıya gelecektir. Bu nedenle Türkiye, bu gücünü ve potansiyelini çok iyi kullanmak zorundadır.

Dünyada yaşanan sanayi devrimiyle önce günümüzün gelişmiş ülkeleri sonrasında da Türkiye gibi ülkelerde göçe bağlı olarak şehirleşme hareketi başlamıştır. Şehir alanları göç nedeniyle büyümüş ve buna bağlı olarak yanlış arazi kullanım şekilleri ortaya çıkmıştır. Bu dönüşüme bağlı olarak kırsal alanlar amacı dışına çıkmış ve bu alanların gücünden yararlanılmamıştır. Yaşanan bu durum nedeniyle Türkiye, kırsal jeopolitik potansiyelini kullanamaz hale gelmiştir. Kır potansiyeli yüksek olan Türkiye; bitkisel üretim, hayvancılık, yaylacılık faaliyetleriyle dikkat çekmektedir. Yaylacılık faaliyetleri bir taraftan hayvancılık diğer taraftan da turizm için önemli kaynak durumundadır.

3.2.4. Türkiye’de Nüfus Miktarı, Nüfusun Niteliği ve Ülkede Yaşanan Göçler

Türkiye, beşeri coğrafya kapsamında nüfus miktarı ve niteliği bakımından dünyada öne çıkan ülkelerden biridir. Özellikle genç nüfus açısından hem gelişmiş hem de diğer ülkelere jeopolitik üstünlük sağlamaktadır. Dünya büyük bir değişim ve gelişim süreci içindedir. Nüfus artışına bağlı olarak tüketim artmaktadır. Türkiye'nin ekonomik faaliyetler için gerekli işgücü ve potansiyeli oldukça fazladır. Özellikle gelişmiş ülkelerin nüfuslarının yaşlanmış olması, Türkiye'nin nüfus gücünü ortaya çıkarmaktadır. Nicelik bakımından ön plana çıkan genç ve eğitilmiş nüfusun üretime katılabilmesi için planlı programlı eğitim sisteminin devreye girmesi yanında kaynakların çok yararlı kullanılması önemlidir. Kuşkusuz bu bilinen bir gerçek olmasına rağmen beklenen seviye henüz yakalanamamıştır.

Göçmen meselesi son yıllarda Türkiye'yi her alandan sıkıntıya sokmuştur. Göç konusunda uygulanan politika ve bulunduğu konum Türkiye'yi hedef ülke haline getirmiştir. Türkiye 1960'lı başından itibaren batı Avrupa ülkelerine ve daha sonra Ortadoğu (Suudi Arabistan, Libya) ülkelerine göç vermeye başlayan bir ülke statüsünden 1980'li yıllardan başlayarak 1990'lı yıllar ve 2000'li yıllarda artarak göç alan ve aynı zamanda göç edenlerin (Asya ve Afrika) geçiş ülkesi haline gelmiştir. 2012 yılında Suriye'den savaş nedeniyle kaçanların bunu daha ileri boyuta taşıdığı ve son olarak da Afganistan'da Taliban'ın yönetimi ele geçirmesiyle bu ülkeden gelenler de son göç olayını göstermektedir.

Türkiye, çok değişik olaylarda farklı özellikleriyle gücünü ortaya koyabilecek konuma sahiptir. Bu özellikle Nazi Almanyası'ndan kaçan Yahudilerin, Afgan, Pakistan ve Iraklıların ülke iç karışıklıklarından ve son olarak Suriye'den gelen düzensiz göçmenlerden görülmektedir. Bu ülke içinde ve dışında siyasi ve ekonomik bakımdan tartışmalar yaratsa da yaşanan bir gerçektir. Bunun dışında Arap ülkeleriyle bazen kopan bazen de çok sıkı ilişkiler yaşanmaktadır. Özellikle son 10 yılda Suriye ile olan ilişkilerde göçe bağlı olarak ekonomik, siyasal, demografik ve güvenlik sorunları yaşanmıştır.

3.2.5. Türkiye’de Turizm Olanakları

Türkiye bulunduğu konuma bağlı olarak çok farklı turizm faaliyetlerinin yaşandığı bir ülkedir. “*Turizm faaliyetlerinde çekicilikler çok önemlidir. Bunlar, doğal çekicilikler; morfoloji (kıyıları-plajlar, dağlar, jeolojik özellikler, jeoparklar, mağaralar), iklim (öncelikle yüksek ve düşük sıcaklıklar, kar ve rüzgar) su kaynakları (denizler, göller, akarsular, şelaleler ve kaplıcalar)*” (Doğan, 2022:299). Beşeri çekicilikler (Akova, 2018:401);

“*Sanat tarihi veya mimari özellikleri açısından önem taşıyan çeşitli binalar bulunabileceği gibi, arkeolojik kalıntılar, günlük hayatın yansımalarına dair çeşitli kalıntılar veya yapılar da bulunabilmektedir. Bu çekiciliklerin başlıcaları arasında; tarihin çeşitli dönemlerine ait antik veya modern şehirler, piramitler, köprüler, surlar, şatolar, kilise, cami ve havra gibi dini yapılar veya tapınaklar, hanlar, hamamlar, kervansaraylar, heykeller, meydanlar, mezarlıklar ve türbeler, su kemerleri, çeşmeler, havuzlar ve müzeler sayılabilir*”.

Yaşadığı iklim nedeniyle Türkiye 3S (sea, sand, sun,) olarak bilinen yani deniz, kum ve güneşiyle kitle turizmi faaliyetini çok canlı yaşamaktadır. Türkiye bulunduğu konum nedeniyle tarihi geçmişi zengin bir ülkedir. Farklı zengin sit ve korunan alanlarıyla turist çekerken turizm bakımından bir başka jeopolitik gücü de ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de 5 çeşit sit alanı vardır. Bunlar;

- Arkeolojik sit alanları,
- Kentsel sit alanları,
- Tarihi sit alanları,
- Kentsel ve arkeolojik sit alanları,

- Karma sit alanları (arkeolojik ve kentsel sit alanı, arkeolojik ve tarihi sit alanı, arkeolojik-tarihi-kentsel sit alanı ve tarihi ve kentsel sit alanı)'dır.

Bunun yanında Türkiye’de 3 çeşit koruma alanı vardır: Bunlar;

- Özel çevre koruma alanları,
- Doğal sit alanları,
- Tabiat varlıkları (milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiat koruma alanları, sulak alanlar ve yaban hayatı geliştirme sahaları).

Türkiye, turizm sayesinde önemli miktarda döviz kazanmakta bu da cari açığın azalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle turizm, Türkiye’nin değerli bir jeopolitik gücüdür.

3.2.6. Türkiye’nin Askeri Varlığı

Türkiye, eski ve güçlü bir askeri yapıya sahip olduğu gibi son yıllarda savunma sanayisine verdiği önem ve yatırımlarla bölgesinde dikkat çeken bir ülke olmaktadır. Savaşlardaki başarısını milli birlik duygusuyla defalarca ortaya koyan Türkiye, asker sayısı ve teçhizatıyla varlığını sürdürmek zorundadır.

“Cumhuriyetin ilanıyla yaklaşık 100 yıldır geleceğe yönelik ekonomik, siyasi ve askeri bakımdan hedefleri olan Türkiye, dün olduğu gibi yenedünya düzeninde en güçlü şekilde varlığını tüm sorunlara, engellemelere ve iç-dış mihraklara karşı sürdürmektedir. Güçlü devlet geleneği olan ve cumhuriyetle varlığını bir daha ispatlamış olan Türkiye, jeopolitik unsurlarıyla her zaman olması gereken yerde olmalıdır” (Doğan, 2021:105).

Türkiye askeri bakımdan güçlü geçmişi nedeniyle ve yapılan yatırımlarla karadan, denizden ve havadan gelebilecek tehlikelere karşı gelişmiş ülkeler kadar olmasa da savunma yönü güçlü bir ülkedir. Uluslararası küresel güç arenasında NATO’ya üyeliği dışında savunma sanayisinde güçlü ülkelerle olan ikili anlaşmalara bağlı olarak ordusunu kuvvetlendirmekte ve ön sıralarda olmak adına çalışmalarına devam etmektedir. Gücünü eskiden itibaren *“güçlü devlet güçlü ordu”* ilkesinden olan Türkiye, askeri anlamda jeopolitik etkisini arttırmak isteyen bir ülkedir. Özellikle bölgesel gücü eskiden itibaren olan bir ülkedir.

Türkiye bir taraftan terörle diğer taraftan da komşu ülkelerin iç karışıklıkları ve çevresindeki bölgesel jeopolitik unsurların dinamikleri nedeniyle askeri yönden gelişmiş modern araç ve gereçleriyle birlikte iyi eğitilmiş, disiplinli, savaş ve barış sürecini bilen askeriyle her zaman var olmalıdır. Türkiye, jeostratejik bakımdan bölgesinde güçlü askeri unsurları ve kabiliyeti olan bir ülkedir. Kuşkusuz bu durum bölgede Türkiye’nin gücünü de ortaya çıkarmaktadır. Kıtalar arasında ve küresel teşkilatlar içinde ağırlığı olan Türkiye, sahip olduğu diğer varlıklarıyla bunu tamamlamaktadır.

Türkiye bazı görüşlere göre batının ve NATO’nun kanat bölgesidir. Aynı zamanda coğrafi özellikleriyle yer aldığı bölgede etkili ve barış konusunda eksikleri kapatan dinamik ve sürekliliği olan bir cephe ülkedir. Mustafa Kemal Atatürk’ün yaklaşık 100 yıl önce başlattığı politik, ekonomik, askeri ve sosyo-kültürel devrimleri tüm dünya kabul etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti’nin varlığına itiraz edememişlerdir. Bu başlı başına bir mucizedir, liderlik vasfıdır, stratejik üstünlüktür.

Türkiye sahip olduğu konumun avantajını güçlü jeopolitik olanak ve adımlarla yerine getirmelidir. Çünkü bu konumun yarattığı etki iyi kullanılmadığı, gerekli siyasi unsurlar ve askeri argümanlar yerine getirilmediği zaman gücü olmayan bir jeopolitik ortaya çıkacaktır. Türkiye konumu ve coğrafi özellikleriyle jeopolitik açıdan ne kadar güçlüyse de o kadar da tehdit altındadır. Tehditleri bertaraf etmek ve etkili jeopolitika oluşturmak siyasetçilerimizin hatasız ve dikkatli adımlarıyla gerçek olacaktır. Varşova Paktı’nın yıkılmasıyla askeri anlamda tek güç olan NATO, üyesi olan Türkiye ile kanat ve cephe birlikteliği yürütmektedir. Bu, Türkiye’nin NATO içinde jeopolitik gücüdür ki bu en son olarak Finlandiya ve İsveç örneğinde net olarak görülmektedir.

3.2.7. Türkiye’nin Sosyo-Kültürel Çeşitliliği

Türkiye geçmişten itibaren doğu - batı arasında ekonomik, askeri, siyasi, ulaşım dışında sosyo - kültürel bakımdan da birleştirici ve geçiş sahası özelliğini de sağlamaktadır. Türkiye bir taraftan Hristiyan diğer taraftan da İslam dünyasıyla münasebet halindedir. Tarihi geçmişi çok eski olan Türkiye, hem batı hem de doğuyla çok farklı unsurlarla bağlılık taşımaktadır. Bu bazen ekonomik bazen siyasal ve bazen de sosyo - kültürel bakımdan

olmaktadır. Diğer taraftan siyasi üstünlük sağlayacağı bölgeler için jeopolitik güçlerini ne yazık ki tam olarak ortaya koyamamıştır.

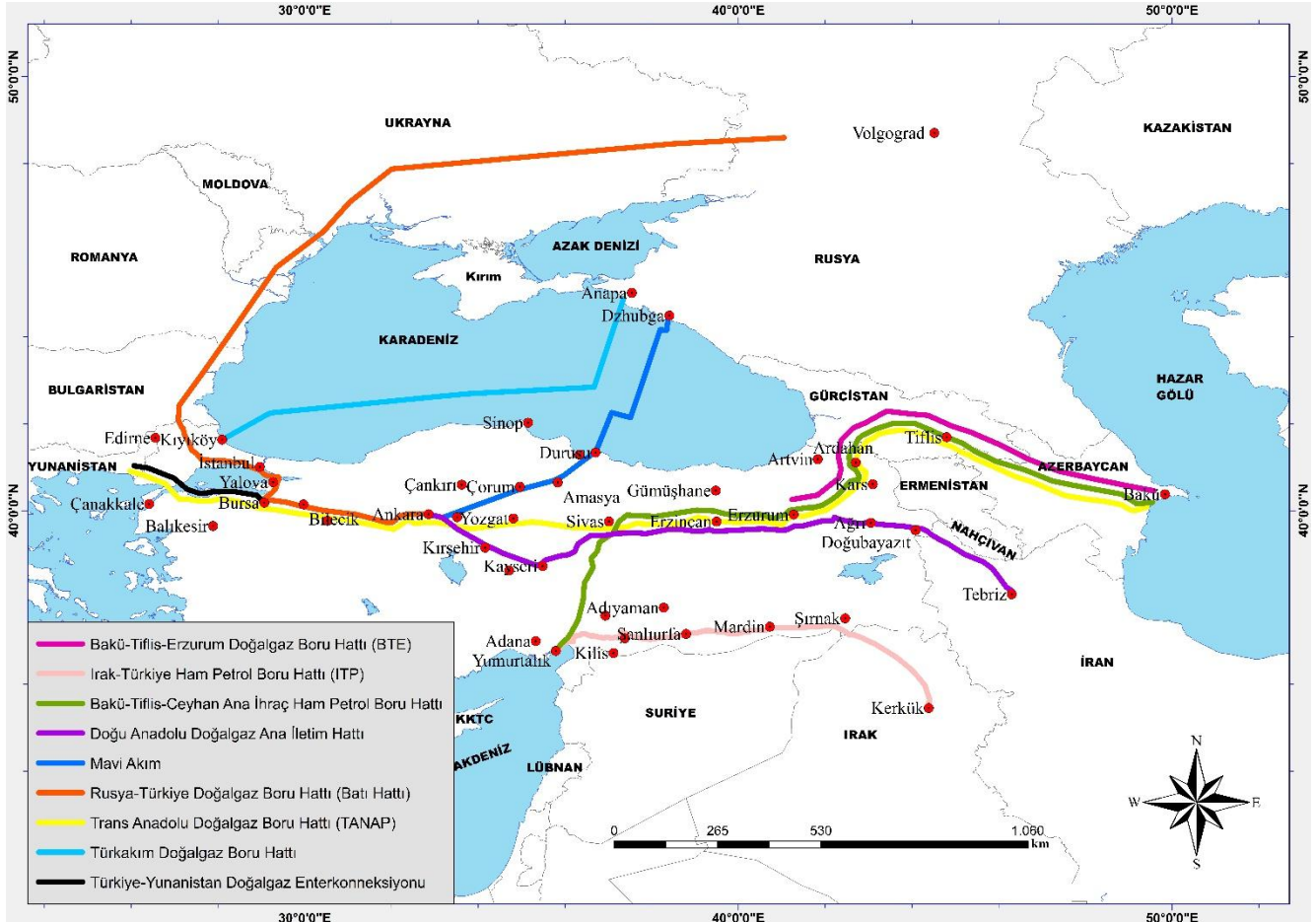
Türkiye, bulunduğu bölgenin doğusunda yer alan ülkeler içinde batı tarzında hayat yaşayan, demokratik ve laik bir ülkedir. Bu özellik Türkiye'nin aynı zamanda jeopolitik güçlerinden biridir. İslam ülkeleri içinde sosyo - kültürel açıdan öne çıkaran bu özellik batının da fark ettiği bir husustur.

4. TÜRKİYE'DEN GEÇEN TRANSİT PETROL VE DOĞALGAZ BORU HATLARI

Türkiye petrol ve doğalgaz bakımından dünyanın en önemli bölgelerinden olan Ortadoğu ve Hazar Denizi'nin etki sahası içindedir. Buna bağlı olarak petrol ve doğalgaz boru hatlarının en önemli geçiş sahasında yer almaktadır. Hidrokarbon açısından öne çıkan Akdeniz Havzası'nda yer alan Türkiye, büyük bir mücadele içindedir. Diğer taraftan Karadeniz Havzası'nın ortaya çıkardığı avantajları elde edebilecek yetkinliktedir. Bulunduğu konuma bağlı olarak Türkiye'den geçen **transit petrol ve doğalgaz boru hatları** şunlardır (BOTAŞ, 2022);

- Irak - Türkiye Ham Petrol Boru Hattı (ITP)
- Bakü – Tiflis - Ceyhan Ana İhraç Ham Petrol Boru Hattı (BTC)
- Trans - Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP)
- Türkakım Doğalgaz Boru Hattı (TÜRKAKIM)
- Rusya - Türkiye Doğalgaz Boru Hattı (Batı Hattı)
- Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı (Mavi Akım)
- Doğu Anadolu Doğalgaz Ana İletim Hattı (İran - Türkiye)
- Bakü - Tiflis - Erzurum Doğalgaz Boru Hattı (BTE)
- Türkiye - Yunanistan Doğalgaz Enterkonneksiyonu (TYE)

Harita 4. Türkiye ve Çevresinden Geçen Transit Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları

Harita 4'te görüldüğü gibi Türkiye, bulunduğu konumu nedeniyle ana petrol ve doğalgaz boru hatlarıyla dikkat çekmektedir. Bu durum Türkiye'nin enerji jeopolitik konumuna doğrudan katkı yapmaktadır. Bunun yanında Türkiye, çok fazla jeopolitik unsurlara bağlı olarak avantajlara sahiptir. Komşu ülkelere göre daha gelişmiş olması karşılıklı ticaret kapasitesinin artmasını sağlamaktadır. Bazen de dezavantaj durumlarla da karşı karşıya gelebilmektedir. Çevresinin denizlerle çevrili olması nedeniyle deniz kuvvetlerini yani donanmasını güçlü ve hazır tutmak zorundadır. Hazar ve Ortadoğu petrol ve doğalgazının batıya taşınması sürecinde Türkiye topraklarından geçmesi bazı ülkeleri rahatsız etmektedir.

5. JEOPOLİTİK AÇIDAN TÜRKİYE'NİN KOMŞULARI

Türkiye, geçmişten itibaren Balkanlar üzerinden Avrupa'ya, Ortadoğu üzerinden Asya'ya, Karadeniz üzerinden Rusya'ya ve Akdeniz üzerinden Afrika'ya buradan da okyanuslara ulaşan bir konuma sahiptir. Türkiye; Yunanistan, Bulgaristan, Gürcistan, Ermenistan, Nahçıvan (Azerbaycan), İran, Irak ve Suriye ile kara sınırı Akdeniz'de Lübnan, İsrail, Mısır, Libya Karadeniz'de Romanya, Ukrayna, Rusya ile de deniz komşularıyla her alanda karşılıklı ilişkiler içinde yaşamaktadır.

Bulunduğu konum itibarıyla Türkiye, çevresindeki meydana gelen gelişmelerden doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmektedir. İran, Irak, Suriye'de meydana gelen olaylar bunun en güzel örnekleridir. Türkiye komşularıyla bazen iyi ilişkiler bazen siyasi gerginlik yaşamaktadırlar. Ülkeler gerek komşularıyla gerekse de diğer ülkelerle çıkarları doğrultusunda hareket ederler. Ülkelerin birbirleriyle olan münasebetlerinde barış ön planda olmalıdır. Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nda düşman olarak savaştığı ülkelerle cumhuriyet sonrasında barışçıl politikalarla Türkiye'nin çıkarlarını en yüksek seviyede tutmuş ve büyük başarı göstermiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra başta komşu ülkeler olmak üzere tüm dış politikada dalgalı bir seyir izlenmiştir. Bu karşılıklı gelişen politikaların tezahürüdür. Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar komşu ülkelerle bu şekilde ikili ilişkiler devam etmiştir.

5.1. Yunanistan

Avrupa'da yaşanan olaylar ve Almanya'da Adolf Hitler'in iktidara gelmesiyle nazi siyasetine karşı 1934 yılında Balkanlar'da Türkiye ile birlikte Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya Balkan Paktını kurmuşlardır. Türk boğazlarına tamamen egemenlik veren Montrö Sözleşmesi'nde Yunanistan imza koyan ülkelerdendir. Siyasi mücadele içinde olan Türkiye ve Yunanistan 1952 yılında NATO'ya beraber üye olmuşlardır.

1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı sonunda NATO askeri kanadından kendi isteğiyle ayrılan Yunanistan 1980 yılında Türkiye'nin onayı ile tekrar katılmıştır. Kıbrıs Adası'nda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlık mücadelesinde Yunanistan ile olan ilişkiler bozulmuştur. 1986 yılında ilişkileri daha iyi seviyeye getirmek amacıyla iki devletin başbakanları Davos'ta buluşarak yeni bir dönemi başlatmışlardır. 1996 yılında Kardak Kayalıkları konusunda siyasi ve askeri gerginlik yaşanmıştır. Geçmişte yapılan anlaşmalara bağlı olarak Yunanistan'ın adaları silahlandıramayacağı kesin hükümlerle bellidir. Ancak aldığı desteklerden güç alan Yunanistan hukuki olmayan bir şekilde adaları askeri üs haline getirmeye çalışmaktadır. Bu gelişmeler Türkiye için açık bir tehdittir.

5.2. Bulgaristan

Bulgaristan, batı komşumuz Yunanistan'dan farklı bir siyasi yapıda varlığını sürdürmüştür. Varşova paktı üyesi olan Bulgaristan, paktın 1 Temmuz 1991'de yıkılmasıyla batı ile olan ilişkileri güçlenmiştir. Türklere yönelik baskı nedeniyle 1951 ve 1989 yılındaki göçe zorlama politikaları Bulgaristan ile Türkiye arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir.

5.3. Gürcistan

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan Gürcistan'ın, Türkiye ile olan ilişkileri stabil olup, karşılıklı ticari faaliyetler yapılmaktadır. Bakü - Tiflis - Ceylan boru hattı Türkiye ve Gürcistan ilişkilerini canlı tutmuştur. Türkiye, hem Gürcistan açısından önemli bir ülke, hem de dünyaya açılan kapısı niteliğindedir.

5.4. Ermenistan

Ermenistan, aynı Gürcistan gibi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanmış ve Türkiye'nin kuzeydoğu komşusu olmuştur. Ermenistan'la olan ilişkiler Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde bozulmuş ve günümüze kadar aynı seviyede devam etmiştir. Ermenistan'ın 1993 yılında Dağlık Karabağ'a (Kelbecer) girmesine bağlı olarak Türkiye hükümeti sınırı ve ulaşım yollarını kapatmış ve ticari faaliyetleri durdurmuştur. 2005 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde alınan kararlar tarihçilerin katılımıyla bir komisyon kurulmuş ve 1915 yılındaki olayların ayrıntılı olarak incelenmesi kararlaştırılmıştır. Ermenistan hükümeti bunun tarihçilere değil, hükümetlere bırakılması gerektiğini söylemiştir. 10 Ekim 2009 tarihinde Türkiye ile Ermenistan siyasi ilişkileri iyileştirmek, sınırları açmak ve karşılıklı ticari faaliyetleri canlandırmak için hükümetler bir araya gelmiş ve protokol imzalamıştır. Ancak bu protokol Ermenistan iç hukuk sürecinde kabul görmemiş ve askıya alınmıştır.

Güney Afrika'da gerçekleştirilmiş 2010 Dünya Kupası elemelerinin 5. grubunda oynanmış, Ermenistan - Türkiye maçını Cumhurbaşkanı (Serj Sarkisyan ve Abdullah Gül) da 6 Eylül 2009'da birlikte izleyerek yeni bir dönemi başlatmışlardır. Böylece ilk defa Türkiye Cumhurbaşkanı Erivan'a gitmiştir. İlişkileri devam ettirmek amacıyla 10 Ekim 2009'da Zürih (İsviçre)'te dışişleri bakanlığı düzeyinde yeni bir protokol imzalanmıştır. Ancak daha sonra Ermenistan 1915 olaylarının soykırım olarak görülmesi ve tanınması, Türkiye ise Dağlık Karabağ işgalinin son bulması yönünde bu protokole karşı açıklamalar yapılmış ve beklenen görüşmeler ertelenmiştir. Dağlık Karabağ'ı tekrar ülke topraklarına katmak için Ermenistan'a karşı başlattığı savaş sonrasında Azerbaycan, 9 Kasım 2020 tarihinde zafer ilan etmiş ve amacına ulaşmıştır. Bu savaş sonrası Azerbaycan hedefine ulaşmış ve Ermenistan - Türkiye ilişkilerinde Azerbaycan baskısı ortadan kalkmıştır. Buna bağlı olarak Türkiye'nin siyasi ilişkilerde eli daha rahatlamıştır. Aralık 2021'de iki ülke arasında ilişkilerin devamı için dışişleri bünyesinde 1'er temsilci atanmış ve 14 Ocak 2022 tarihinde görüşmeler başlamıştır.

5.5. Nahçıvan - Azerbaycan

Azerbaycan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan “*tek millet iki devlet*” anlayışıyla Nahçıvan üzerinden güçlü komşuluk ilişkilerinin kurulduğu bir devlettir. Sovyetler Birliği'nin bünyesindeki Azerbaycan'ın 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesiyle Nahçıvan, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ayrılmaz bir parçası olarak, “*Özerk Cumhuriyet*” statüsünü muhafaza etmiştir. İcra gücü Âli Meclis Başkanı'nda bulunmaktadır. Âli Meclis Başkanı doğrudan Azerbaycan Devlet Başkanı'na bağlıdır (T.C. Nahçıvan Başkonsolosluğu, 2022). Nahçıvan'da hem Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası ve kanunları, hem de Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Anayasası ve kanunları birlikte uygulanmaktadır (Mecek, 2018:67). Nahçıvan denize kıyısı olmayan özerk bir devlettir.

Türkiye, her geçen gün gelişmekte olan ekonomik ve teknolojik gücü, bağımsızlığını kazanmış Orta Asya'daki Türk devletleriyle bütünleşebilecek potansiyele sahip olmasının verdiği avantaj ile bölgede mevcut politik, askeri ve ekonomik dengeli bulunduğu tarafın lehine çevirebilecek milli güce ve coğrafi konuma sahip bir bölge devletidir (Kaya, 2017:2). Türkiye, Türk dünyasının ana karakteri ve merkezi konumundadır. Bu özelliğiyle aynı zamanda bir kültür merkezidir. Genel merkezi İstanbul'da bulunan Türk Devletleri Teşkilatı, Türk dünyasını çok farklı konularda temsil etmektedir.

5.6. İran

Türkiye, İran dışındaki tüm komşularından yüz ölçüm bakımından büyüktür. 1925 yılında Doğu Anadolu'da yaşanan isyanlara bağlı olarak Kürt milliyetçiliği çerçevesinde İran'la ilişkiler bozulmuştur. 2. Dünya Savaşı öncesi Batı Avrupa'da yaşanan olayların Türkiye'nin doğusuna da sirayet etmemesi için doğuda 8 Temmuz 1937 tarihinde İran, Irak, Afganistan ve Türkiye saldırmazlık anlaşmasına yönelik olarak Sadabat Paktını kurmuşlardır. Türkiye İran ilişkilerinde 1969 yılında kurulan İslam Konferansı Örgütü'nde büyük rol oynamıştır.

1979 yılında gerçekleşen İslam Devrimi'yle komşumuz İran'la farklı, çok canlı olmayan ve mesafeli ilişkiler başlamıştır. Bilindiği gibi, İran'ın Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Rusya ve Çin ile olan ilişkiler farklılık taşımaktadır. Bu farklı ülke ve ülke gruplarıyla İran'ın ilişkileri değişik siyasi etkilerle yürütülmüştür. Özellikle nükleer silah konusunda gerçekleştirilen görüşmelerde bu, çok net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Batı dünyasında Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Birliği'nin İran'a farklı bakışı ve buna bağlı olarak yürüttükleri siyasi görüşmelerde en öne çıkan konu enerjidir. Tarihi geçmişi eski ve farklı iki ülke olan Türkiye

ve İran, özellikle komşuluk ilişkilerine bağlı olarak başta enerji olmak üzere çeşitli konularda iş birliğine gitmiştir. Enerji konusunda Türkiye, Avrupa Birliği'yle aynı olmasa da yakın görüş birliği içindedir. Bu ilişki, Avrupa Birliği ve Türkiye birlikteliği için de oldukça önemlidir. Avrupa Birliği, bu konuda da Türkiye'nin önemi ve gücünü bilmelidir. İran İslam Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği arasında yer alan Türkiye, hem Müslüman hem de batıya açık bir ülke olması nedeniyle oldukça öneme sahiptir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle oluşan yenisünya düzeninde İran'ın Rusya ile olan ilişkilerine karşı Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleriyle olan ilişkileri Türkiye İran arasındaki siyasi münasebetlere yansıdığı olmuştur. Bu iki ülkenin bölgesel güç olma mücadelesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Ayrıca Türkiye İsrail siyasi yakınlaşmalarından İran çok fazla rahatsız olmaktadır. İran'ın nükleer silahlanma çalışmaları hem bölgesel, hem de küresel kaygıları ortaya çıkarmaktadır. 2011 yılında Suriye'de meydana gelen iç karışıklıklara bağlı olarak Türkiye'nin Suriye aleyhine gösterdiği tepki nedeniyle İran'la olan ilişkiler gerilmiştir. Tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye ticari faaliyetlerde İran'dan doğalgaz almakla beraber diğer ürünlerde ithalat - ihracat dengesi devam etmektedir.

5.7. Irak

Cumhuriyetin ilanında sonra Türkiye ile Irak arasında devam eden Musul sorunu 5 Haziran 1926 tarihinde Ankara Antlaşması'yla İngiltere'nin yer aldığı üçlü zirvede çözülmüş ve sınır anlaşmazlığı da ortadan kaldırılmıştır. Bilindiği gibi, Türkiye ve Irak Sadabat Paketi üyelerindedir. 2. Dünya Savaşı sonrasında yaşanmaya başlanan soğuk savaş döneminin ilk yıllarından itibaren Türkiye Irak ilişkileri doğu komşularımız içinde en önde ve en ileri seviyeye ulaşmıştır. 1970'li yıllarda Türkiye Irak ilişkilerinde petrol ön plana çıkmış ve ilk boru hattı yapılmıştır.

Türkiye'nin iki komşu ülkesi olan İran ve Irak 1980-1988 yılları arasında 8 yıl süren bir savaş yaşamış ve Türkiye ticaret hacminin yavaşlaması nedeniyle ekonomik olarak etkilenmiştir. Irak'ta yaşanan her türlü kriz komşusu olması nedeniyle Türkiye'yi de çok fazla etkilemektedir. Özellikle 2000'li başlarından itibaren yaşanan ve Amerika Birleşik Devletleri'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesi ve Saddam Hüseyin'in idamına kadar olan süreçte Türkiye ekonomik ve sosyal olmak üzere çok konuda etkilenmiştir.

Türkiye Irak arasında ilişkilerin geliştirilmesi ve ekonomik olarak karşılıklı ticaretin canlandırılması için 10 Temmuz 2008 tarihinde Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK) bildirgesi imzalanmıştır. Irak'ın kuzeyinde faaliyet gösteren PKK terör örgütünün Türkiye'ye yönelik saldırı ve tehdidi nedeniyle ikili ilişkiler gerginleşebilmektedir.

DEAŞ örgütü, 11 Haziran 2014 tarihinde Türkiye'nin Musul Başkonsolosluğu'na baskın yapmış, başkonsolos dâhil toplam 49 çalışanımız alıkonulmuştur. Irak, DEAŞ konusunda oldukça sıkıntı çekmiştir. 2014 yılında Irak'ın yaklaşık 1/3'ü DEAŞ tarafından işgal edilmiştir. Türkiye'de bu örgütün yayılmasından ve yarattığı olumsuz sonuçlardan rahatsız olmuş ve Irak'la beraber mücadele etmiştir. Bundan sonraki dönemde de karşılıklı olarak ticari ilişkiler devam etmektedir. Türkiye ile Irak arasında zaman zaman da su problemi yaşanmaktadır.

5.8. Suriye

Cumhuriyetin ilanı ile misak-ı milli sınırını güçlü politikayla sürdüren Türkiye, 1939 yılında Hatay'ı topraklarına katarak güneydeki sorunlu sınır mücadelesini kazanmıştır. Suriye ile Türkiye arasında 911 km'lik bir sınır oluşmuş bu komşular içinde en uzun sınırı meydana getirmektedir.

2. Dünya Savaşı sonrası Fransa egemenliğinden çıkan ve bağımsızlığını ilan eden Suriye, 1946 yılında Türkiye tarafından tanınmıştır. 1950'li yıllarda Suriye'nin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne olan yakınlığı Türkiye ile olan ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Tıpkı Irak'la olduğu gibi uzun zamandır su probleminin de yaşandığı bir ilişki mevcuttur. Özellikle Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında Türkiye'de yapılan barajlarda su tutulması nedeniyle 1970'li yıllardan sonra su problemi ön plana çıkmıştır.

1980'li yıllarda iki ülke arasındaki ilişkiler yumuşamış gibi görünse de beklenen ve arzu edilen seviyeye gelmemiştir. 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yıkılması sonrası dünyada başlayan yenisünya düzeni sonrasında ilişkiler daha iyi sürece evrilmiştir. Irak'la olduğu gibi Suriye ile de terör konusunda anlaşmazlık yaşayan Türkiye, teröre verdiği destek nedeniyle Suriye'yle olan ilişkileri dalgalı bir seyir izlemiştir. Türkiye ile Suriye münasebetlerinde önemli yer tutan ve 1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatı sonrasında öncelikle siyasi ve sonrasında da ekonomik ilişkiler tarihin en iyi seviyesine ulaşmıştır.

Suriye'de 15 Mart 2012 tarihinde başlayan ve iç savaşa bağlı olarak ortaya çıkan olaylar komşusu olan Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir. Savaş nedeniyle ülkelerinden ayrılan Suriyeli vatandaşlar komşu ülke olması ve “açık kapı politika” uygulaması nedeniyle Türkiye'ye göç etmiştir. Ayrıca Suriyeli muhaliflere Türkiye'nin destek vermesiyle siyasi ilişkiler tamamen kopmuş ve yaklaşık 10 yıldır bu şekilde seyretmektedir. Bu süreçte ülkeleri temsil eden kurumlar kapatılmış ve büyükelçiler geri çağırılmıştır. Son dönemde ikili münasebetleri düzeltmek amacıyla iki ülke arasında ilişkilerin başladığı da bilinmektedir.

6. SONUÇ

Stratejik ve jeopolitik gücü yüksek bir bölgede yer alan Türkiye, çevresindeki olaylardan, mücadelelerden çok fazla etkilendiği gibi aynı zamanda çevresini ve hinterlandını etkileyen de bir ülkedir. Türkiye, coğrafi özellikleri ve konumu nedeniyle kaynağını yaratacak bir potansiyele sahiptir. Özellikle üretim, yatırım, istihdam ve diğer politik uygulamalarıyla bunu ortaya koyacak coğrafi kaynağı vardır.

Coğrafi özelliklerini tam olarak kullanmayan/kullanamamış Türkiye, kısa zamanda ve en faydalı şekilde her alanda varlığını daha fazla ortaya koymalıdır. Özellikle tarımsal faaliyetlerini beklenen seviyeye çıkarmak zorunda olan Türkiye, katma değeri yüksek ürünlere bağlı sanayi atılımlarıyla, imalata dayalı ürün ve mamul maddeleri ticari faaliyetlerle siyasi ve askeri mücadelede hem sahada hem de masada varlığını etkin olarak sürdürmelidir.

Türkiye konumuna bağlı olarak ilkçağdan itibaren önemli ulaşım yolları üzerindedir. Uluslararası ulaşım ağına entegre sistemini hızlı ve kararlı şekilde yerine getirmelidir. Yine Türkiye, konumuna bağlı olarak çok farklı ulaşım sistemlerini, enerji olmak üzere ar-ge çalışmalarını, eğitim ve bilimle geleceğe dair yatırımlarını zaman kaybetmeden yapmalı ve jeopolitik gücünü daha da arttırmalıdır. Sahip olduğu deniz ve boğazların yetki alanlarını ve su kaynaklarını özellikle Ortadoğu'daki stratejisini hidropolitik bakımdan öne çıkarmalıdır.

Türkiye, Doğu Akdeniz konusunda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Libya dışında başta Mısır ve Lübnan olmak üzere diğer ülkelerle de daha politik ve çıkar unsurlarıyla bağlantılı ilişkiler kurmalıdır. Bunun yanında Türkiye, jeopolitik gücünü ticari, siyasi ve askeri ilişkilerde kısa vadeli değil, uzun dönemi kapsayan kararlı ve rantabl şekilde uygulamalı ve kazanan olmalıdır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ve uluslararası tanınırlığı ile Ege Denizi'ndeki bazı adaların egemenlik sorunları nedeniyle Türkiye ile Yunanistan arasında zaman zaman sorunlar yaşanmaktadır. Genel olarak Yunanistan kaynaklı ortaya çıkan bu siyasi sorunlar Türkiye'nin Yunanistan'ın yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'nın gelişmiş ülkeleriyle de sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti için garantör devlet olması ve Akdeniz'e komşuluğu nedeniyle Akdeniz'deki kaynaklar üzerindeki hakkı Türkiye'yi güçlü kılmakla birlikte bu gücün artmasını istemeyen devletleri de karşı bir cephede toplamaktadır.

Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında siyasi, ekonomik, askeri ve sosyo - kültürel bakımdan oldukça etkin olan Türkiye, özellikle Müslüman ve Hristiyan dinlerinin yaşandığı ülkeler arasında kalan çağdaş bir ülkedir. Türkiye gelişen ve değişen dünyada çıkarları doğrultusunda jeopolitik gücünü daha yukarılara çıkarmak için uyguladığı politikayı, askeri yaklaşımı, ekonomik faaliyetlerini, sosyo - kültürel bakışını bilim ve teknoloji kapsamından sürekli güncellemelidir.

Türkiye, dünyanın merkezi konumunda yer aldığı için 1. ve 2. Dünya Savaşları'ndan, Doğu Bloku ülkelerinin yıkılmasından, soğuk savaşın bitmesinden, Ortadoğu'daki her savaş ve gerginlikten en önce ve çok fazla şekilde etkilenen ülkedir. Bunlara rağmen her zaman oluşan yeni düzende var olmak isteyen Türkiye, yeni siyasi adımlarda bulursa da bazen bunu başaramamakta ve bazı fırsatları kaybetmektedir.

Siyaseti bir hedef üzerinden yönlendirmek telafisi güç sonuçlar doğurabilmektedir. Bu bağlamda dış siyasette çıkar unsurları bir değil, çok çeşitlidir. Özellikle *kâr - zarar* dengesinde ülkenin çıkarları doğrultusunda gerçekler görülerek hareket edilmelidir. Aksi takdirde Doğu Akdeniz'de ve diğer alanlarda zamanında girilemeyecek siyasi oyunda yer almak mümkün değildir. Türkiye, kilit ülke olma özelliğini günlük siyasetle değil, her zaman sürdürülebilir siyasi adım ve yaklaşımla gerçekleştirmelidir. Bunun yolu da dış siyasette yapılan hatalardan uzak durmaktır.

Türkiye, çok çeşitli coğrafi unsurlarla varlığını sürdüren ve her zaman geleceğe taşıyan hedefiyle büyük ve etki gücü yüksek bir ülkedir. Konumu, uzun kara ve deniz sınırı, etrafındaki denizleri, iç denizi, boğazları, gölleri, nehirleri, yeraltı kaynakları, verimli toprakları (ovaları, platoları, vadileri, havzaları), çeşitli ve yaşanabilir iklimi ile zengin bitki örtüsüyle doğal gücü yüksek ve devamlılığı olmakla birlikte Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının

merkezi niteliğindedir. Diğer taraftan zengin ve başarı dolu tarihi geçmişi, nüfus miktarı, genç nüfusu, vasıflı ve vasıfsız iş gücü ve farklı ekonomik faaliyetleriyle gelecekte varlığını ortaya koyacak beşeri kaynaklarıyla dikkat çeken bir ülkedir.

KAYNAKÇA

- AKENGİN, Hamza (2019), “*Siyasi Coğrafya: Jeopolitik ve Ortadoğu Jeopolitiği Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Beşeri ve İktisadi Coğrafya Araştırmaları: Prof. Dr. Nuran Taşlıgil’e Armağan** (Ed. Süheyla Üçışık Erbilen, Güven Şahin), Eski Babil Yayınları, İstanbul, ss.243-257.
- AKOVA, İsmet (2018), “*Enerji Kaynakları*”, **Beşeri ve Ekonomik Coğrafya** (Ed. Mesut Doğan, Özlem Sertkaya Doğan), Pegem Yayıncılık, Ankara, ss.285-330.
- BOTAŞ - BORU HATLARI İLE PETROL TAŞIMA ANONİM ŞİRKETİ (2022), “*Türkiye’den Geçen Transit Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları*”, **Kurumsal Web Sayfası**, <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/dogal-gaz-ve-petrol-boru-hatlari-haritasi/168> (Erişim Tarihi: 05.06.2022).
- CEYLAN, Mehmet Akif (2019), “*Türkiye’nin Siyasi Coğrafyası*”, **Türkiye Beşeri ve İktisadi Coğrafyası** (Ed. Nuran Taşlıgil, Güven Şahin), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss.149-192.
- DOĞAN, Mesut (2013), “*Türkiye Sanayileşme Sürecine Genel Bir Bakış*”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, S.28, ss.211-231.
- DOĞAN, Mesut (2015), “*Hydropolitics ‘The World and Turkey’*”, **Indian Journal of Applied Research (IJAR)**, S.5(9), ss.364-366.
- DOĞAN, Mesut (2021), “*Jeopolitik ve Türkiye*”, **International Scientific Conference, Global Challenges – Scientific Solutions II**, 14 October 2020 – Antwerp (Belgium), ss.102-105.
- DOĞAN, Mesut (2022), **Turizm ve Çevre**, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul.
- DOĞAN SERTKAYA, Özlem (2018), “*Nüfus Coğrafyası*”, **Beşeri ve Ekonomik Coğrafya** (Ed. Mesut Doğan, Özlem Sertkaya Doğan), Pegem Yayıncılık, Ankara, ss.27-55.
- KAYA, Faruk (2017), “*Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Yeri*”, **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.3(2), ss.1-14.
- MECEK, Mehmet (2018), “*Azerbaycan’ın Devlet Yapısı ve Taşra Yönetiminde Merkez – Yerel İlişkileri*”, **Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.7(1), ss.51-77.
- ÖZEY, Ramazan (2017), **Türkiye’nin Jeopolitiği: Değişimler ve Öncelikler**, Pegem Akademi Yayını, Ankara.
- SEVGİ, Cezmi (1988), “*Jeopolitik ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye’nin Stratejik Konumu*”, **Ege Coğrafya Dergisi**, S.4(1), ss.214-248.
- ŞEREFÖĞLU, Coşkun ve YILMAZ, Mutlu (2019), “*Sınırtaşan Akarsuların Yönetimi Konusunda Çalışan Uzmanların Bakış Açısından Dicle ve Fırat Nehirleri*”, **International Journal of Human Sciences**, S.19(1), ss.73-86.
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ NAHÇIVAN BAŞKONSOLOSLUĞU (2022), “*Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Hakkında Genel Bilgiler*”, **Türkiye Cumhuriyeti Nahçıvan Başkonsolosluğu Kurumsal Web Sayfası**, <http://naxcivan.cg.mfa.gov.tr/Mission/InfoNotes> (Erişim Tarihi: 03.06.2022).